

PISANII

S
Â
N
G
E
O
R
Z
E
N
E

ANDREEA BORGOVAN
- Fata de nota 10 -

SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ
ANUL IX, NR. 7(95), IULIE 2020

Carte poștală reprezentând Știri de acasă împărțite de furier pentru cei de pe front

4 martie 1915,

Stimate Domnule învățător, al D-tale cunoscut până în ziua de azi mă aflu viu și sunt în spital am fost pușcat în picioru drept și acuma m-am vindecat și trăiesc foarte bine. Și de la Macsin Jarda am primit 2 epistole din care una în Ianuar și una în Februar și Domeita. Domnule învățător îți poftesc voie bună și sănătate și la Domna Dăscălița și la copiii. Așteptând dorita pace să ne vedem sănătoși și voie bună la Domnul Epurean și la Domna și la copiii: pre toți vă salut cu drag și aștept răspuns de dor: Epistola dela D-ta am primit-o și foarte m-am bucurat.

Adresată de Miherta Samson, domnului învățător Marcu Ioan, din Sângeorz Băi

(Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond Învățător Ioan Marcu – Aducem mulțumiri d-lui Imre-Károly Tar pentru fotografiile și pentru traducerea textelor de pe cărțile poștale)

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE și TRADIȚIE -

ANUL IX, NR. 7(95), IULIE 2020

PISANII SÂNGEORZENE

REVISTĂ DE SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

Consultant științific: Dr. MIRELA POPA-ANDREI, cercetător științific II,
Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române

Colaboratori permanenți: Dr. Elisabeta Scurtu, Preot Dr. Maxim (Iuliu-Marius)
Morariu, Dr. Dorin Dologa, Icu Crăciun, Florin Hodoroga

Redactor responsabil: Alexandru Dărăban

Tehnoredactare: Alexandru Dărăban

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

COPERTA 1: ANDREEA BORGOVAN

COPERTA 2: Carte poștală din Primul Război Mondial

COPERTA 3: Carte poștală din Primul Război Mondial

COPERTA 4: NASTASIA MATEIU

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunterei, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi, colecția personală a artistului Maxim Dumitraș

Cuprins

<u>CUPRINS</u>	5
<u>EVENIMENT</u>	
<i>Fata de 10 din Sângeorz-Băi – ANDREEA BORGOVAN</i>	7
<i>NASTASIA MATEIU din Sângeorz-Băi – Al doilea premiu GOPO</i>	8
<i>Drd. MIHAI-OCTAVIAN GROZA, Părintele MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU, Elogiul smereniei sale</i>	9
<u>BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE</u>	
<i>ELISABETA SCURTU, Documente privind parohia Sângerorz în anul 1862 (I)</i>	12
<i>DORIN DOLOGA, Un proiect de exploatare a pădurilor comunale din Țara Năsăudului în anul 1873</i>	20
<i>Afaceri preoțești din Vicariat</i>	23
<i>Adunarea Reuniunii învoățătorești „Mariana” ținută în Sângeorgiul Român în anul 1904</i>	25
<i>ALEXANDRU DĂRĂBAN, Ședința de constituire a Consiliului parohial ortodox din filia Sângeorz-Băi, aparținătoare de Parohia ortodoxă Năsăud</i>	28
<u>RESTITUIRI</u>	
<i>IOSIF ROMAN, Băile de la St. Giorgiu</i>	30
<i>Băile din St. Giorgiul Român</i>	35
<i>Stațiunea Sângeorzului din alte vremuri</i>	37
<u>DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – Publicistica</u>	
<i>Graz, 16 mai 1873</i>	44
<u>DIN GRANIȚĂ</u>	
<i>Năsăud, în 8 august 1872</i>	47
<i>Năsăud, în 8 septembrie 1872</i>	49
<u>MEMORII</u>	
<i>Ziar de război – 1914-1918</i>	52
<i>ICU CRĂCIUN, Emil Rebreanu și Năsăudul în anul 1916</i>	62

—≡ ANUNȚ. ≡—

Comuna Sângeorgiul român (Oláh-Szentgyörgy) comitatul Bistrița-Năsăud, ca proprietară a apei minerale

—≡ „HEBE”, ≡—

anunță deschiderea sezonului

Băilor bicarbonate

și clorurî de sodă și potașe,

din 1 Iunie până în 30 Septemvrie a c.

Cură de beut, Băi reci și calde, aer de brad, loc scutit de vânt și pulbere. Musică. Poștă și stațiune telegrafică aprópe de băi.

Este îngrijit de **cuhná bună**, precum și de locuințe aranjate din nou, cu tot confortul, **cu prețurile moderate**, în localitățile băilor și jur.

Călătoria până la Bistrița pe Calea ferată, dela Bistrița cu trăsura, cam 3 óre (pentru 8—12 coróue).

Informațiuni mai de aprópe dela **Administrațiunea băilor**, din Sângeorgiul-român.

Sângeorgiul român, 1 Iunie 1904.

Administrațiunea.

1—8.1868.

EVENIMENT

FATA DE 10 DIN SÂNGEORZ-BĂI - ANDREEA BORGOVAN - MÂNDRIA ȘCOLII GIMNAZIALE „A.P. ALEXI”

Școala Gimnazială „Artemiu Publiu Alexi” Sângeorz Băi se poate mândri cu o medie de 10 la Evaluarea Națională. Andreea Borgovan este absolventa care a reușit să obțină nota maximă atât la Matematică, cât și la Limba și literatura română. Cu o singură medie de 9, undeva prin clasa a V-a, Andreea a absolvit ciclul gimnazial cu media 9,97.

Tatăl său, Ștefan Borgovan, ne-a descris-o drept un copil muncitor, modest, care își dorește să se îndrepte spre profilul Matematică-informatică la un liceu din Cluj-Napoca, cel mai probabil la Colegiul Național „Emil Racoviță”. De altfel, Andreea se calificase și pentru etapa județeană de matematică, fiind o prezență constantă la astfel de concursuri.

Părintele Paul Gavriloaie a ținut să o felicite pe Andreea Borgovan menționând că provine dintr-o familie foarte credincioasă, în care principiul credinței e cel dintâi în

viața lor.

De altfel, tatăl său, prof. Ștefan Borgovan, e cel care coordonează lucrările de la șantierul noii biserici ortodoxe din stațiune.

O felicităm pe Andreea, pe profesorii care au pregătit-o și îi dorim să-și găsească drumul în viață!

¹<https://rasunetul.ro/fata-de-10-din-sangeorz-bai-andreea-borgovan-mandria-scolii-gimnaziale-ap-alexi?fbclid=IwAR3GDTzLsOf5DwAR5cEYaWSUIsBAOf-hNPq1KbcCzXlvKkm50I9IYUHh7Wk>

NASTASIA MATEIU DIN SÂNGEORZ-BĂI - Al doilea premiu Gopo pentru machiaj și coafură -

NASTASIA MATEIU din Sângeorz-Băi a luat al doilea Premiu Gopo din carieră pentru machiaj și coafură la cea de-a 14-a ediție a Galei Premiilor Gopo, cel mai important eveniment dedicat cinematografiei din România.

Amânată cu trei luni în contextul măsurilor de restricție, siguranță și prevenție adoptate de autorități în această primăvară, prima ediție a Galei Premiilor Gopo desfășurată în aer liber a reunit aproximativ 500 de invitați, actori și cineaști, profesioniști ai

industrii cinematografice și jurnaliști, precum și vedete de televiziune¹.

Succesul Nastasiei Mateiu a fost aplaudat pe rețeaua de socializare Facebook și de profesoara de Limba Română Monica Halaszi, care notează:

Ambițioasă. Așa mi-o amintesc pe Nastasia Mateiu AKA Sia. Deși Mariana, sora ei mai mare, mi-a fost colegă de clasă timp de 12 ani, Sia mi-a fost mai apropiată, poate pentru nonconformismul pe care cred că la acea vreme nu-l conștientizăm niciuna dintre noi. Sia a ales lumea cinematografiei și în 2014 a obținut Premiul Gopo pentru cel mai bun machiaj și cea mai bună coafură, cu filmul „Domnișoara Christina”. Aseară, a venit al doilea premiu, de data aceasta pentru machiajul și coafura din „Maria, Regina României” (alături de Domnica Bodogan și Clara Tudose².

¹<https://timponline.ro/nastasia-mateiu-din-sangeorz-bai-al-doilea-premiu-gopo-pentru-machiaj-si-coafura-din-cariera/?fbclid=IwAR23JfKCB3RMHdum-TeofpTbEI8goKw5Oi5GQ0JZtfdPA24SZ3FTK6NW64>

²<https://www.bistriteanul.ro/o-singeorzanca-a-pus-mana-pe-al-doilea-gopo-din-cariera-pentru-machiaj-si-coafura/>

PĂRINTELE MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU: ELOGIUL SMERENIEI ASUMATE

Încă de pe vremea apostolilor, puțini au fost cei care au reușit să devină „profeți” în satul lor, să se ridice și să se facă remarcați prin forțe proprii, prin muncă stăruitoare și sacrificiu și să devină un exemplu pentru comunitate. În această categorie, se înscrie cu succes nobilul părinte Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, teolog, istoric, poet, cercetător neobosit, proaspăt cetățean de onoare al comunei Salva, județul Bistrița-Năsăud, pe care, cu

mândrie, îl putem include în categoria prietenilor de suflet. Recent, în data de 27 iunie 2020, am avut marele privilegiu de a-i sta alături și de a vorbi despre realizările sale cu ocazia conferirii titlului de cetățean de onoare al comunei natale. Din păcate, datorită actualului context epidemiologic, puținele și modestele noastre cuvinte au ajuns la un grup restrâns de participanți, motiv pentru care ne-am hotărât să așternem pe hârtie rândurile de mai jos, ca unul care cunoaște parcursul, preocupările și realizările, trăirile, frământările, frustrările și sentimentele părintelui Maxim.

Părintele Maxim s-a născut în Țara Năsăudului, în localitatea Salva, în trecut parte a vestitei zone grănicerești, într-o familie pentru care cuvinte precum „cinste”, „corectitudine”, „onoare” și „respect” au avut și au valoare de lege. De aici, de sub aripa protectoare a părinților și a profesoarei Ana Filip, părintele Maxim a luat drumul Clujului universitar, unde a absolvit cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă (specializarea teologie pastorală) și ale Facultății de Istorie și Filosofie (specializarea istorie). Studiile universitare au fost continuate cu două programe de masterat (în teologie și istorie), cu mai multe stagii de studiu și de cercetare în Elveția, Austria, Franța, Serbia, Slovacia și Italia și cu un doctorat strălucit în teologie, obținut în anul 2019. În prezent, părintele Maxim studiază științele sociale în cadrul celui de-al doilea program doctoral găzduit de Universitatea Pontificală „Sfântul Toma din Aquino-Angelicum” din Roma, numărându-se printre puținii clerici ortodocși care au primit dispensă pentru a frecventa programele acestei venerabile instituții de învățământ superior.

Încă din anii studenției, părintele Maxim s-a regăsit implicat într-o serie de proiecte culturale și științifice, dând dovadă de multă seriozitate și spirit critic. A activat și activează, pro bono, ca membru al Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român-ASTRA, ca redactor al postului de radio „Renașterea” din Cluj-Napoca,

PĂRINTELE MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU: ELOGIUL SMERENIEI ASUMATE

---

colaborator al posturilor de radio „Trinitas” din București și „Radio Someș” din Bistrița, cercetător al Institutului de Istorie Ecleziastică „Nicolae Bocșan” din Cluj-Napoca, secretar al Centrului de Cercetări „Ioan Lupaș” din Cluj-Napoca și cercetător asociat al Universității din Pretoria (Africa de Sud).

Ceea ce definește activitatea părintelui Maxim este cercetarea academică, până la ora actuală publicând nu mai puțin de 28 de volume, monografii, volume de studii, volume de versuri, volume coordonate sau traduceri, care îl așează în rândul marilor cărturari ai Țării Năsăudului. Dintre acestea, amintim volumele dedicate **istoriei noastre naționale** (*Stări, momente și personalități ale ortodoxiei transilvane: pasaje insuficient reliefate istoriografic*-2013, *Restitutio Grigore Pletosu*-2014, *Preoții năsăudeni și ASTRA (1861-1918)*-2016, *Asociaționismul cultural din zona Bistriței și a Năsăudului (1850-1918)*-2017, *Țara Năsăudului în timpul Primului Război Mondial: aspecte memorialistice, socio-economice și culturale*, volum I și II-2018), **personalităților marcante ale culturii românești** (*Sfântul Constantin Brâncoveanu-un model pentru tinerii de astăzi*-2015, *George Coșbuc de la Tismana: studii, articole și amintiri*-2016, *Protopop Grigore Pletosu: Publicistica*, volum I-2018, *Sebastian Stanca (1878-1947): un cleric cărturar din Sebeșul de altădată*-2016, *Istoria ca mod de viață: în onoare profesor Ana Filip*-2018), **autobiografiei spirituale** (*Mystique and Autobiography from Romanticism to Nowadays: Studies in Orthodox Spirituality*-2016, *Autobiografia spirituală a lui Dag Hammarskjöld: o abordare teologică*-2016, *Repere ale autobiografiei spirituale din spațiul ortodox în secolele XIX și XX-Ioan de Kronstadt, Siluan Athonitul și Nicolae Berdiaev*-2019), completate de volumul de versuri *Apatheia*-2018 și traducerea volumului Thierry Gillyboeuf, *Constantin Virgil Gheorghiu: scriitorul calomniat*-2019.

Aria de cercetare a părintelui Maxim se reflectă și în cele peste 400 de studii, articole, cronici, recenzii, interviuri și eseuri publicate în cele mai prestigioase periodice științifice și culturale („The Ecumenical Review”-Geneva, „Studia Monastica”-Barcelona, „Anuario de la Historia de Iglesia”-Navarra, „Journal for the Study of Religions and Ideologies”-Cluj-Napoca, „HTS Theologies Studies”-Pretoria, „Transylvanian Review”-Cluj-Napoca, „Astra Salvensis”-Salva, „Astra Sabesiensis”-Sebeș, „Sargeția. Acta Musei Devensis”-Deva, „Apulum”-Alba-Iulia, „Tabor”-Cluj-Napoca, „Renașterea”-Cluj-Napoca, „Tribuna”-Cluj-Napoca etc.), cele peste 150 de comunicări prezentate în cadrul unor congrese/conferințe/sesiuni de comunicări/simpozioane, precum și de cele peste 150 de citări ale acestora în cadrul unor articole, studii, instrumente de lucru sau bibliografii tematice. Toate acestea, la un simplu calcul matematic însumând aproape 20.000 de pagini (o performanță remarcabilă dacă ținem cont de vremurile pe care le trăim și de faptul că există persoane care nu citesc atât de mult într-o viață), în spatele cărora stau mii și mii de ore de studiu și de lectură, de scris și rescris pasaje, de sacrificiu, petrecute în fața calculatorului, departe de familie și de prieteni.

Pe lângă aceste reușite, considerăm că proiectul de suflet al părintelui Maxim rămâne revista „Astra Salvensis”, singura revistă științifică din România care apare în mediul rural, o revistă de prestigiu, a cărei faimă a trecut de mult granițele țării. Creată ca o platformă de valorificare a cercetărilor derulate de tinerii istorici și teologi clujeni, revista „Astra Salvensis” a ajuns să fie inclusă în cele mai prestigioase baze de date internaționale, în colecțiile marilor biblioteci universitare și să fie curtată de profesori și cercetători din domeniul științelor socio-umane. Cu un comitet științific format din academicieni și cadre universitare, cu un colectiv editorial format din tineri cercetători entuziaști, revista „Astra

PĂRINTELE MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU: ELOGIUL SMERENIEI ASUMATE

Salvensis” se bucură astăzi de un statut privilegiat în rândul publicațiilor românești, respectat de unii, invidiat de alții, fiind inclusă în patrimoniul Bibliotecii Naționale a României.

De asemenea, părintele Maxim este un stâlp al comunității din Salva, în calitatea sa de organizator sau coordonator al unor activități culturale și științifice, precum și de sprijinitor constant al tinerelor generații. Anual, alături de alți intelectuali ai localității, părintele Maxim acordă, în numele Asociației ASTRA, o serie de premii speciale, menite să stimuleze tinerii elevi ai Școlii Profesionale „Tiberiu Morariu” din Salva, instituție în cadrul căreia și-a început formația intelectuală.

Timid, eforturile părintelui Maxim au început să fie recunoscute, atât pe tărâm științific, cât și clerical, domnia sa fiind distins cu Premiul „Juventute” (conferit de Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), Premiul „Ilinca și Ion Blaș” (conferit de Fundația Academia Civică), Premiul Arhivelor Naționale ale României, Crucea Patriarhală (conferită de patriarhul Ierusalimului), la care se adaugă recent obținutul titlu de cetățean de onoare al comunei Salva (menit să exprime recunoștința întregii comunități față de toate proiectele și realizările amintite).

La finalizarea studiilor teologice, în anul 2014, părintele Maxim, prin mâinile mitropolitului Andrei Andreicuț, a primit taina preoției, fiind tuns în monahism și hirotonit preot duhovnic al mănăstirii cu hramul „Izvorul Tămăduirii” de la Salva. Mai apoi, la vremea potrivită, a fost transferat ca preot al obștii monahale de la mănăstirea cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” de la Parva. În pofida vocației monahale, asumată cu multă responsabilitate, părintele Maxim nu este un ascet habotnic, ci un monah modern, preocupat de cercetarea științifică, implicat activ în viața comunității, apropiat de tinerele generații, un adevărat misionar și un propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu. Toate acestea sunt întregite de pioșenia sa sinceră, de smerenia asumată și de acea modestie specifică marilor personalități.

Considerăm că detaliile referitoare la activitatea părintelui Maxim, prezentate într-o manieră telegrafică în rândurile de mai sus, au îndreptățit acordarea titlului de cetățean de onoare al comunei Salva, o distincție a cărei valoare este sporită de faptul că a fost acordată la o vârstă fragedă, la doar 29 de ani, și nu la aceea a maturității, când ar fi fost una dintre multe altele (căci suntem convinși că vor urma și altele).

În încheiere, ca o concluzie mai mult decât firească, accentuăm faptul că părintele Maxim (Iuliu-Marius) Morariu este o personalitate care face cinste meleagurilor natale și comunității din cadrul căreia s-a ridicat, un cleric atipic, un cercetător valoros, recunoscut pe plan național și internațional, un prieten și un confident de nădejde, a cărui trecere prin lume a fost și va rămâne presărată cu florile înțelepciunii.

Drd. Mihai-Octavian Groza
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
Centrul Cultural „Lucian Blaga” Sebeș

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

DOCUMENTE PRIVIND PAROHIA SÂNGEORZ ÎN ANUL 1862 (I)

ELISABETA SCURTU

După o lungă perioadă de slujire a preoților din familia Pop¹, trecerea acestora la cele veșnice a lăsat parohia Sângeorz deschisă frământărilor privitoare la următoarea persoană care urma să ocupe funcția sacerdotală. Desigur, o parte dintre credincioși au venit cu o variantă proprie, propunând pentru hirotonire pe căpitanul George Lică.

În 1858 a fost numit preot Simeon Tanco, fiul preotului Petru Tanco, fapt ce a generat o dispută nesfârșită între preot și săteni, personalul auxiliar sau preoții capelani care au slujit aici în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Motivele acestor neînțelegeri au fost cele mai diverse, pornind de la jigniri sau calomnii, ajungând până la modul de oficiere a slujbelor, împărțirea beneficiilor și pământurilor parohiale, etc. Și dacă aceste tensiuni par uneori „normale” și de înțeles într-o comunitate atât de extinsă, trebuie să precizăm că nici măcar un capelan n-a fost bine primit de către parohul amintit, și nici n-a scăpat de intimidări și presiuni.

Anul 1862 marchează începutul în forță al acestor disensiuni, consemnate printr-o corespondență bogată, care ne permite înțelegerea problemelor complicate cu care se confruntau, deopotrivă, slujitorii și credincioșii acestei parohii. Încă din luna ianuarie a acestui an, judele comunal, senatul bisericesc și comitetul comunal s-au opus numirii definitive a lui Simeon Tanco în funcția de paroh, peste voia lor și fără să se țină cont de „dreptul” de a-și alege preotul². O asemănare fățișă a vicarului cu vechii iudei care l-au trădat pe Mântuitor, nu a făcut decât să întărească și mai tare spiritele, prin această aluzie sângeorzenii considerându-se înșelați de către autoritățile bisericești.

Chiar în aceeași perioadă, preotul Tanco îi acuza pe săteni de agitații și nesupunere față de canoanele și rânduielile Bisericii, liderul revoltaților fiind nimeni

¹ Preoții Ilie Lică Pop și Iacob Pop, cel din urmă tatăl vicarilor Macedon și Anhidim Pop.

² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, în continuare SJANBN, fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 159, ff. 3-4.

ELISABETA SCURTU

altul decât căpitanul George Lică, pe care unii îl doreau preot în locul tatălui său. Mai grav era, în opinia preotului, că acesta i se declarase dușman pe față, pizmuindu-l și urându-l fără motiv, dar și încercând să se sustragă autorității episcopale, influențând și pe alți săteni să-l urmeze, din moment ce doleanțele lor nu au fost ascultate. De altfel, mulți dintre semnarii jalbelor înaintate Vicariatului nici măcar nu știuseră ce-au semnat, fiind convinși, de același „căpitan în pensiu”¹, că iscălesc doar pentru numirea unui capelan în biserica de peste apă. Iar pentru ca tabloul să fie și mai dramatic, preotul și-a încheiat epistola cu o scenă biblică, asemănându-se cu „Iosif, cel vândut de frații săi”².

În disputa pornită atât de furtunos, a intervenit chiar și prepozitul capitular Macedon Pop. Originar din Sângeorz, ocupând o vreme scaunul vicarial din Năsăud, cunoștea bine atât îndârjirea sângeorzenilor, cât și firea problematică a preotului Tanco, despre care susținea că avea obiceiul de multe ori să „toarne ulei pe foc”³. Spera totuși, ca cele două tabere să ajungă la o înțelegere și conflictul să se aplaneze, recomandând ca preotul să-și retragă multe reclamații. De altfel, avertiza că problema, fiind mai complexă, putea ajunge și în atenția autorităților civile și militare.

Episcopia s-a pronunțat afirmativ, la 28 ianuarie, în privința numirii celui de-al doilea preot, condiționând însă instituirea acestuia de acordul parohului Simeon Tanco, de vreme ce între cei doi slujitori trebuia să existe colaborare și bună înțelegere.

Anul 1862 în parohia Sângeorz marchează începutul unui lung șir de dispute și frământări, uneori greu de urmărit, dar în același timp, datorită acestora s-a format și un fond documentar bogat și interesant, un deliciu pentru orice cercetător și cititor pasionat de istoria acestei zone.

18 ianuarie 1862. Scrisoarea judeului comunal, a senatorilor bisericești și comitetului comunal prin care nu erau de acord cu numirea definitivă în localitate a preotului Simeon Tanco. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 159, filele 3-4.

Onorate Domnule Părinte!

Cu durere vedem că, cauza ce s-a iscat între noi, în loc să se domolească, mai tare se înflăcărează.

Zicem că se înflăcărează pentru cuvântarea Domniei Tale, rostită în sfânta biserică în duminica înainte de Nașterea Domnului, ne-a ațâțat și întărit inimile noastre mai cu seamă acea asigurare cum că ai fi întărit la noi preot pe viață.

¹ *Ibidem*, ff. 5-6.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, ff. 11-12.

DOCUMENTE PRIVIND PAROHIA SÂNGEORZ ÎN ANUL 1862 (I)

La această asigurare, care zici că ai primit-o și acum de la locurile mai înalte bisericesti, voești să ne faci a crede cum că acei mai mari bisericesti, prea Onoratul Dumneavoastră s-a așezat aici între noi cu asigurarea fără temei nouă dat, cu vorbe dulci și cu cugetul viclean, prin urmare cu înșelăciune, însă noi acestea nu le credem până când nu vom primi înștiințare chiar de acolo, de unde s-a plăcut a zice că ați primit, acea pentru Domnia Ta foarte favorabilă, însă pentru noi apăsătoare și amară asigurare. Credem Onorate Domnule că aceasta ce, Onoratul Dumitale îți place a numi revoltă, însă nouă apărare de drepturi, o facem atunci când ați venit întâi la noi, de nu ni se dă acea asigurare.

Am înțeles cum că ați dispus ca numai pentru aceea ați fi mers la Gherla, ca să știți cum că pe viață sunteți aci sau ba, oare acea scrisoare pe care ați trimis-o înaintea deputaților noștri, care deputați au mers numai pentru exoperarea unui capelan, cu ce scop s-a trimis acolo?

Ne pare rău că cei ce fac comitetul întreg și în numele comunei, vă place a le privi plăcute și zise numai de unii oameni. Mai încolo, mărturisim că ne pare rău ca On. Domnia Ta ai fi ajuns acolo, să te aperi și scutești cu vredniciile neamurilor, care înaintea noastră sunt vrednicii ale lor și trebuie să li se recunoască, iar numai lor înșiși, pentru aceea nu credem despre dânșii că ar pretinde de la noi ca răsplată jertfirea drepturilor noastre în favoarea Domniei Tale. Zicem drepturi pentru acei ca până atunci când susținem noi preoții noștri, dându-le casa și celelalte venituri, învoirea noastră pentru unul sau altul preot o privim de obligațiune fără care nu puțin precumpănesc indispozițiunile mai marilor în astă privință.

Mai încolo pe aserțiunea: n-am stricat averea nimănui, reflectăm cum că nu a fost lipsă acea ascuză în asta privință, căci faptele dovedesc purtarea fiecăruia și noi până acum nu am aflat cale a întrebuița în scrisorile și pașii noștri, ca motiv pentru ajungerea scopurilor noastre, nici barem un cuvânt care ar detracta onoarea Onoratei Domniei Tale. Aceste motive de calibru mai greu le ținem în rezervă, spre a le întrebuița atunci când armele prinse în mână am vedea a nu câștiga învingerea dorită. Ori aceea încă n-au sosit, barem de nu ar sosi, însă durere că ni se pare că se apropie.

În urmă, nu cugetați On. D-voastră cum că doar v-am asemăna cu iudeii, căci pentru că voim a nu ne pierde drepturile, suntem siliți a demonstra în favoarea noastră și a pruncilor noștri a face această asemănare. Nu ni se poate imputa pentru că, precum am mai pomenit, de nu ni s-a da asigurarea aceasta o făceam și atunci când nu era vorba despre iudei.

Cu toate acestea, noi dorim și voim ca această cauză, ambelor părți nu prea plăcută, cât mai curând să se curme, deci dar rugându-te, provocăm ca să te pui însuți în starea noastră, și după ce vei afla cum că noi nu ne-am învoit la preoți care nu sunt din satul nostru, prima nu s-a dat știută asigurare în sus să judeci, n-ar fi pentru noi o rușine mare a ne lăsa astfel înșelați? Și dacă vei afla cum că nu fără motive începem la luptă, nu putem să ne tăiem arborele de sub picior, ci mai bine cugetăm urmările care pot fi din cauza noastră. Abdici însuți de la acea pretențiune care pe toate celea, dar numai pe învoirea noastră nu poate fi bazată.

Sângeorz, 18 ianuarie 1862.

Vasele Oanea, jude comunal

ELISABETA SCURTU

Ariton Pop
Necita Anisie
Alecsa Alecsi

Scridon Spaimocu   senatori
Eremie Chircu

Artene Seharda   membrii comitetului
Vasele Rebrianu
Subscrișii Haliță, notar
Toader Niatiu

Ion Oanea
Subscriitor, Haliță, notar.
Vlase Nicolai, membru al comitetului

Vasele Meriusiu
Domise Gaboru
Dumitru Lupsioru
Grigore Spicilu
Grigore Varvari
Simion Mutu
Leonte Marica   membrii comitetului

Vasele Varvari
Leonte Ianoși
Ilie Varvari
Necita Daraban
Eremie Buta
Terente Rambulea
Costan Ciociu

Subscriitor Halița, notar comunal
Nistor Pop, membru al comitetului
Alexandru Șteopoe, membru al comitetului.
George Lică, proprietar și capul comitetului

Întocmai originalului
Simeon Tanco, paroh local

23 ianuarie 1862. Scrisoarea preotului Simeon Tanco în care se plânge că o parte dintre credincioși, conduși de comitetul comunal, nu-l recunosc ca preot permanent, ci doresc să-și numească slujitor în funcție de preferințele lor. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 159, filele 5-6.

Măria Ta Prea Luminate și Prea Sfințite Doamne Episcopie și Venerabile Consistoriu!

DOCUMENTE PRIVIND PAROHIA SÂNGEORZ ÎN ANUL 1862 (I)

Cu durere și adânc suspinând mă văd silit a apuca condeiul la mână și a vă înștiința lamentabila-mi stare ce trebuie să o sufăr nevinovat. Mi-a fost dată acea veninoasă Epistolă, data 29 decembrie 1861, neadevărată, de către Onor. Comitetul comunal, prin care subscrisul nu sunt recunoscut de actual paroh, ci numai condiționat, după nescai apromisiuni mincinoase în urma cărora, alergând subscrisul și chiar la Reverența Măriei Tale spre a vă

informa și chiar a vă arăta neomenoasa purtare. Acest Comitet prin care, în loc să-mi ușureze sarcina cea grea, dâșii mai tare se silesc a mă împovăra și a-mi amărî zilele și viața. M-am văzut necesat a mă reîntoarce, fără a fi putut da față cu Măria Voastră, din cauza morbului ce vă apucase togma în acele zile; însă așezându-mă la Prea Onor. Reverendisimei Tale Domn Canonic Capitular, deși nu la tot [...] însă la unii dezvălindu-mi rănilor și durerea inimii, m-a consultat de am pretentat cu acea părere, că starea mea nu atâră de la mine, ci din mâna Măriei Tale și sensul canoanelor, care prin poruncă ne-am dat la mână, m-a denumit de paroh actual al acestei parohii, și în fine escuzându-mi de nevinovăția mea, am cerut să mi se dea un atestat despre activitatea și morala purtare de 4 ani de când sunt paroh al acestei parohii.

În urma cărui iată aci, această copie. Ce judeci? Ce agitațiuni? Nu strigând asupra mea, ci de-a dreptul păcătoase în statul eclesiastic, în drepturile canonice, ba togma în dreptul episcopal, așa zicând de a recunoaște vreo putere eclesiastică, care să le poată lor performa juri, sau Diploma a impune preoții, ei singuri de la sine. Sanctitate, toate Măinii Voastre și Venerabilului Consistoriu, ca ținându-le și înțelegându-le să le dejucați în ce agitațiune asupra mea îndreptată, se afla acest On. Comitet Comunal, fără cea mai mică cauză. Că și toate se concentrează prin on. jude cercual și apoi se dau în mâna capului de comitet, fratele d[umi]sale domnul căpitan pensionat George Lică, care apoate s-a exprimat că mă pismuește, însă cauza nu espune afară, căci nu este: 1. Înaintea d[omnului] actuar în disabilitate Demetriu Vaida; 2. Asemenea s-a exprimat și în fața socru-meu Gabriel Pop, emerit locotenent militar, care voind a afla ce este cauza, având așa pisma catră mine, spre a mă informa și a mă emanda, către și numai a răspuns că „îl pismuiesc și îl voi pismui cât voi trăi și voi fi”. 3. S-a exprimat în fața lui Alexa Mărcuș și a mai multor oameni o dată cum că nu mă poate vedea ca și pe un jidov, el cu tot așa mi s-a mărturisit și de către Juliana Schvandner, care cu o ocaziune în Cancelaria Judelui de cerc, în față mi s-a exprimat, „te pismuiesc să știi că te voi pismui totdeauna până când oi trăi și oi fi!”. La care reflectându-l mai pricină pentru ce? Și apoi fără pricină nu-ți ajute D[umne]zeu, el s-a răspicat și a zis: „nu trebuie să-mi ajute D[umne]zeu, nice că mă rog lui D[umne]zeu, ci dracului; dracul să-mi ajute și dracul să mă joace”. La care exprimându-mi, numai m-am înfiorat! Acestea sunt gata ori și când și cu jurământ a le întări și provoc la jurământ pe Ioan și Tănase Gagea, care au fost acolo în fața judelui și de vor vrea trebuie să mărturisească.

Dacă un domn căpitan pensionat astfel de moralitate și astfel de învățătură răspândește prin popor, și ca, cap a Comitetului astfel de compunerii propune Comitetului și pe acela fără de a înțelege lucrul, îl îndeamnă la iscălitură, precum în zisa de Botezul Domnului după sfințirea sfintei apei, mi-a mărturisit judele comunal Vasile Onea, Larion Lupoae și Ioan Vasile Andresi, cum că dâșii numai jeliți prin d[omnul] căpitan s-au iscălit la

¹ Inteligibil.

ELISABETA SCURTU

acea scrisoare, neavând ceva vreodată sau cuget rău despre acele ce mi le spun a fi; asupra d[umi]tale și să ne crezând d[omnul] părinte că toată rușinea aceasta și scârba ne-a căznuit-o numai dom[nul] Căpitan. Aceasta s-a rostit în fața curatorului Cosma Buia și a fătului Nicolae Lupoae, și alți mai mulți, ce erau de față din fețe bisericesti. În urmă, Vasile Rebreanu încă mi-a spus în casa mea că dânsul nu s-a iscălit pentru altceva, nici are de știre a fi iscălit asupra mea undeva, cu numai așa le-a spus căpitanul că voiesc să mai aibă un popă și așa dorind au scris că voiesc și s-au iscălit. Însă la asta dânsii nu au înțeles a fi iscălit, nice le-au tălmăcit lor aceste cetenii, ci așa pe ascuns scrisorile iscălindu-le fără să știe careva la ce se iscălesc.

Dintre acestea se poate lesne vedea și pricepe cum că deoarece, când acest jude cercual a intrat în postul său, la toate adunările n-a petrecut să nu pună în treburile poporului cum că dânsii au dreptul de a-și alege dregători și așa și pe preoții săi pe care vor vrea. Deoarece dânsii susțin și plătesc și pe cei ne aleși de dânsii, îi pot privi nelegiuiți sau numai ca impuși prin mai mari absolutiști, exprimându-se o dată tocmai în fața mea că un Ep[iscop] Absolutist nu poate după voia sa impune poporului preoții, care și acum și apoi semădate în treburile poporului, sunt destule dovezi de agitațiune precum și din ambele aceste epistole chiar lămurit se poate vedea, care nu sunt alta decât opusul d[umi]tale dat în mâna capului de comitet spre a le petracta și descoperi la lumină.

Care lucru de agitațiuni din pură invidie iscate și excogitate îmi amărăsc viața și mă fac a pătimi fără leac de vină, întocmai lui Iosif celui vândut de către frații săi.

Pentru care prea cu umilință mă văd necesitat a vă ruga să-mi luați în dreaptă considerațiune această a mea prea umilită și sinceră jalbă și a face cuviincioasele dispozițiuni, ca biserica să rămână pașnică și persoanele precum și dreptul acestora înțelesul canoanelor și a petendentelor nevătămate.

Despre care, încredințându-mă părinteștilor îngrijiri, sărutându-vă arhierasca dreaptă sunt totdeauna al Ilustrității Sale și Vener[atului] Consistoriu prea plecat serv.

Simeon Tanco, paroh local.

Sângeorz în 23 ianuarie 1862.

27 ianuarie 1862. Scrisoarea prepozitului Macedon Pop în care făcea unele recomandări privitoare la situația preotului Tanco din Sângeorz. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 159, filele 11-12.

Reverendisime Frate!

Din cauza că scrisoarea acuzatoare a parohului Tanco, dacă se va lua la petractare consistorială, poate cauza o investigațiune mixtă militară –pe lângă retrimiterăa acestei scrisori de aceea părere ca, deoarece acea mai întâi s-a așternut Vicarului și la toate scrisorile se vede ați dat căpitanului, însă să scrii pe capul comitetului și și după spusa unora și chiar a judeului, că autorii să dea pace popii să nu-l atace cu astfel de scrisori nefondate, ba chiar ridicole, cum a fost și cea dintâi pe care am citit-o eu și alți demni frați. Apoi prin aceasta din

DOCUMENTE PRIVIND PAROHIA SÂNGEORZ ÎN ANUL 1862 (I)

urmă au atacat Ordinariatul în drepturile sale ce i le dă pravila și canoanele, și în cazul de lipsă și le va ști totdeauna apăra. Dacă parohul său nu-și împlinește deregătoarea sa sau nu are purtare conformă regulilor pastorale, apoi le este iertat a proceda în contră.

De cumva după scrisoarea Vicariatului ar urma pace și ar înceta astfel de netrebnice corespondențe, apoi să dai sfat lui Tanco să-și retragă acuzațiunea. Dânsul încă e cauza la unele și chiar la scrisoarea din urmă, că ce a avut el de a mai înșira în biserică unele de celea și așa în focul aprins a turna oleu¹? I-am spus de mai multe ori să nu se lase în disputele, care de multe ori, se sfârșesc cu derogare și compromisiune și ascut în biserică în cuvântări, că seamănă în stâncă lângă morala - și și el e foc și nesocotit -, ce a avut el a spune în biserică lui a spune aici de unii și alții? Dacă ar fi venit lucrul la atâta cât să li se spună sângeorzenilor sau mai bine comitetului, că el nu-i dat lor sub condițiune, ci pe viață sau până când la voia lui vom promova la altul în beneficiul bisericesc, acea misiune s-ar fi concedat altuia mai mare.

Ca și modul scriu să se lucreze și deocamdată, până adică se va vedea rezultatul scrisorii Vicariatului, să nu se ia această scrisoare la petractare oficioasă. Sfatul e că și acelei împrejurări că una suntem toți români și să ne spurcăm noi pe noi fără a atenta o pace; a doua articolul asupra conciliarilor și procese teritoriale, care au adus pe locuitorii acestui District într-o faimă rea chiar la mulți dintre ai noștri. Acuma dacă scrisoarea lui Tanco și a Comitetului se va trimite atât Guvernului cât și comandei militare, și cum nimeni altul fără Ordinariatul ei atacat și care va trebui a face apoi, ce opiniune vor mai avea de acei oameni?

Dacă însă toate probele de pace și și scrisoarea Vicariatului vor rămâne fără rezultat și comitetul va alerga pe calea apucată, apoi atunci va fi alta. Eu voi veni cu ajutorul lui Dumnezeu la examene, când veți arăta și având de a mai plăti și cumpăra niște lemne pentru șopru și palang², voi face o preumblare și la Sângeorz și încă le voi spune, spunându-i însă Rev[erendisimei] Sale și până atunci să scrii și de ai putut căpăta pe notari sau pe judele să le spui, că de cine se apucă ei prin nesocotitele scrisori?

Despre acestea comitetului scriind, după cum îl numești îmi spuse d[omnul] Sipotariu înainte de primire scrisori cu unele adause despre judele cercual și acoliții despre Marian, tot lucruri slabe și supărătoare.

[...]³

Voi cu toți ați dibuit a se da cinste lui Purceilă sau, dacă n-ați știut viața lui cu acea afurisită fugită de bărbat, pentru ce l-ați trimis ca deputat la Viena? Și dacă l-ați trimis, nevrând a rămânea acolo și făcându-vă [...]⁴ bârgăuani drept de a alege acel comitet manipulator de regulile someșenilor, ce l-ați pus și ales perceptor? Acum dacă Nașcu a bătut ușile birocașilor întruna anul întreg, s-a certat cu dânșii de multe ori cu pericolul de a fi alungat din Viena și în urmă i-a succes rezultatul dorit, toți ar vrea să fie directori și să capete remunerațiuni!!! Să le fie rușine de gânduri!!!

Lui Petri îi spune că Abecedarul lui nu s-a putut încă lua la revizuire din cauza multor cauze și procese, mai cu seamă a preoților din părțile Satumarelui care voim a le fini,

¹ Ulei.

² Gard.

³ Inteligibil.

⁴ Inteligibil.

ELISABETA SCURTU

fiindcă se apropie primăvara și vor trebui unii și strămutați. Acel însă va trebui a-l purica, sau de el sau de alt scriitor, de e scris cu chirilice în prezența lui.

Cărți ți-aș putea trimite prin vreun armean sau de nu se va da altă ocazie, le voi aduce eu când voi veni, cum vei voi.

Sănătate la toți.

Gherla, 27/I,1862.

Macedon Pop, prepozit capitular.

28 ianuarie 1862. Scrisoarea episcopului Ioan Alexi în care face câteva lămuriri în ce privește situația parohiilor Sângeorz, Ilva Mică și Leșu. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 159, fila 13.

Reverendisime, în Cristos Frate!

În legătură cu ordinațiunea noastră de sub nr. 2, avem încă de a adăuga cum că după ce comuna parohială Sângeorz va da ceruta obligațiune, să provoci pe fiul nostru paroh spre a-și da declarațiunea cum că, învoiește-se în darea cerutului capelan? Despre ce din cauză în populațiunea acelei parohii cu două biserici și-a nenumăratelor cereri susținute în astă privință, cum și din punctul de vedere al rezoluțiunii comunei spre a se apuca de edificarea bisericii, dacă i se va împlini cerea pentru care și R[everendi]sima Frăția Ta încă te rogi, nu ne îndoim, după care apoi să se răspice, cât i se poate da din stole și porțiunea canonică? Care după prasa aici în Transilvania observata, ar fi să fie a treia parte din stolă și pământ și dacă va da să citezi la scaunul vicarial pe cerutul capelan și să îl întrebi de voiește a se strămuta capelan în Sângeorz, îndestula-se-va cu acel venit? Dacă va da răspuns afirmativ, să poțtești de la el în scris cum că va fi îndestulat și mai mult nu va prevedea, cum că pe paroh îl va onora și va fi cu toată cuvenita ascultare după cum și canoanele poțtesc, și se va purta amăsurat regulilor pastorale.

În fine, cu ocasiunea trimerii cerutelor declarațiuni, să ne dai și opinia în privința administrării parohiilor Ilva Mică și Leșu, de care preoți s-ar putea administra? Și bine ar fi până la alta a noastră orânduială, ca Ilva Mică să se administreze și mai încolo de capelanul din Sângeorz după strămutare, și Leșu de cel din Poiana sau altminteri după cum vei cugeta că ar fi mai bine.

Gherla, 28 ianuarie 1862.

Rămânând de bine voitor, Ioan Ep[iscopul]

UN PROIECT DE EXPLOATARE A PĂDURILOR COMUNALE DIN ZONA NĂSĂUDULUI ÎN ANUL 1873

DORIN DOLOGA

În anul 1873 Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena a propus Administrației fondurilor grănicerești năsăudene încheierea unui contract prin care să exploateze pădurile comunale ale tuturor celor 44 de comune grănicerești.

În acest scop, Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena urma să încheie cu Administrația fondurilor grănicerești năsăudene un contract prin care societatea urma să arendeze pădurile comunale ale celor 44 de comune grănicerești pe o perioadă de 80 de ani, din anul 1873 până în anul 1953, în scopul exploatării acestora. Pădurile comunale ale celor 44 de comune grănicerești se întindeau pe o suprafață de 135.410 iugăre și 1.163 stânjeni pătrați (78.538 hectare). În schimbul exploatării pădurilor, Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena urma să plătească respectivelor comune grănicerești o sumă de bani împărțită în patru tranșe. Astfel, în prima tranșă, cuprinsă între anii 1873-1893, Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena urma să plătească celor 44 de comuna grănicerești câte 40 de florini la un iugăr de pădure, între 1893-1913 50 de florini la un iugăr de pădure, în intervalul 1913-1933 60 de florini la un iugăr de pădure, iar în perioada 1933-1953 80 de florini la un iugăr de pădure¹.

Deoarece pădurile se aflau în proprietatea comună a tuturor celor 44 de comune grănicerești, vice căpitanul Districtului Năsăud a cerut primăriilor comunelor respective să declare în scris dacă sunt în favoarea încheierii contractului cu Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena sau împotriva acestuia.

Pădurile comunale ale localității Sângeorz-Băi ocupau o suprafață de 275 de iugăre pe Muntele Perșa, 494 iugăre pe Muntele Mirașa și 1.231 iugăre afle pe o parte a locurilor numite Izvorul Laptelui și Preluci, cu o întindere totală de 2.000 de iugăre (1.160 hectare)².

La 26 ianuarie 1873 membrii Consiliului comunei Sângeorz-Băi, întruniți în ședință la sediul Primăriei, au luat în discuție arendarea pădurilor comunale în favoarea Societății acționare pentru industria forestieră din Viena. În urma discuțiilor purtate, membrii Primăriei comunei Sângeorz-Băi nu au putut ajunge la un consens, părerile fiind împărțite. Câțiva dintre membrii Consiliului comunal, cum erau căpitanul pensionat George Lica, preotul local care era și vice protopop, Simeon Tan-

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 332, ff. 21, 22.

² Idem, *Colecția personală Virgil Șotropa*, dosar 216, f. 22.

DORIN DOLOGA

co, precum și Maxim Haliță, Anton Buia, Alexandru Șteopoaie și Ioan Vasile Andresi, s-au declarat în favoarea încheierii contractului de arendare a pădurilor comunale din Sângeorz-Băi. Majoritatea membrilor Consiliului comunal, cum erau primarul Ilie Haliță, Ioan Șteopoaie, Tănase Gagea, Gavrilă Hâruiță, Simion Miron, Alexa Mărcuș, Alexa Alexi, Nistor Pop, Ioan Buia, Mihăilă Siminic, Alexa Pop, Maxim Georgeș, Precup Mihăilă, Isac Gogotă și Ioan Nicolai, s-au declarat împotriva încheierii contractului de arendare a pădurilor comunale din Sângeorz-Băi¹.

În cele din urmă contractul cu Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena nu a mai fost încheiat, majoritatea celor 44 de comune grănicerești declarându-se împotriva acestuia.

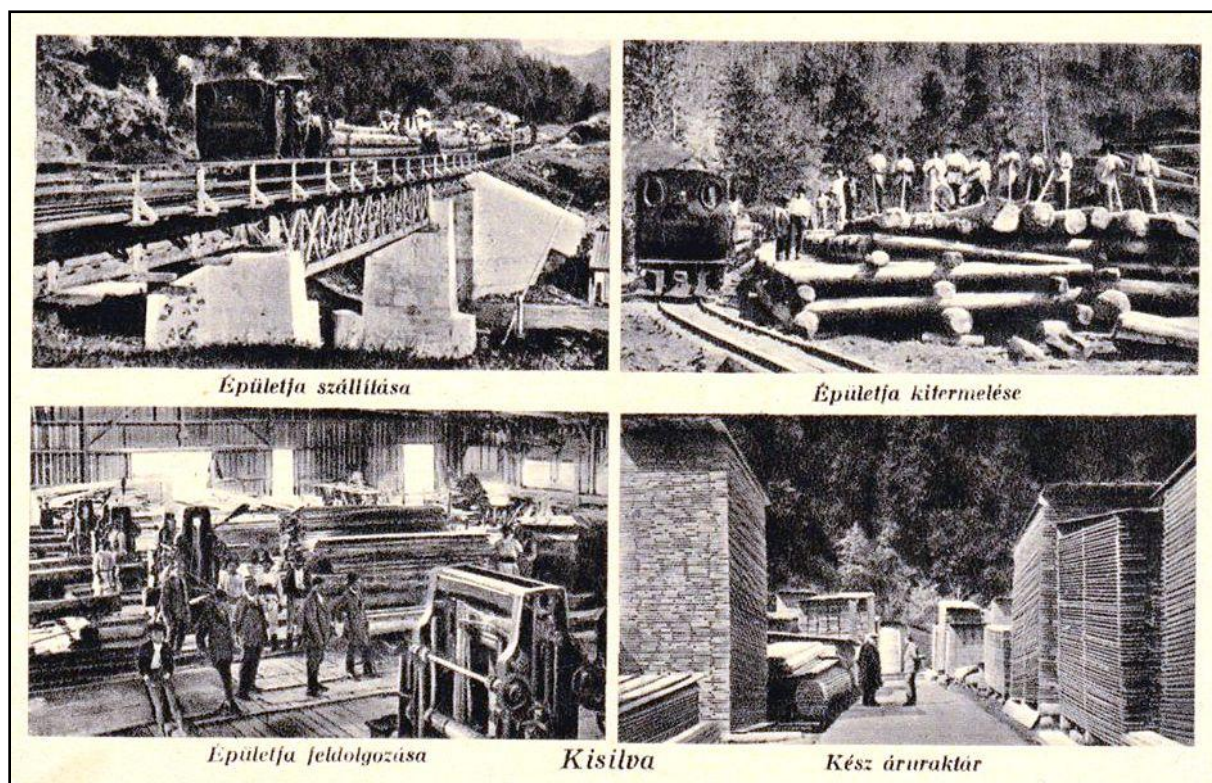
Pentru cele 44 de comune grănicerești, consecințele acestui contract sau, mai bine zis, ale neîncheierii lui au fost importante. Raportul dintre cele 44 de comune grănicerești și întinderea totală a pădurilor comunale, de 135.410 iugăre și 1.163 stânjani pătrați (78.538 hectare), ne arată că o comună grănicerească deținea în medie o suprafață de 3.077 iugăre (1.784 hectare). Suprafețele pădurilor deținute de fiecare comună nu erau foarte mari. Pădurile asigurau însă celor 44 de comune o anumită sursă de venit, la care comunitățile puteau apela în situații deosebite. Aceste păduri comunale, gestionate într-un sistem autarhic, le-au asigurat locuitorilor lemn de construcție, lemn de foc, ciuperci și fructe de pădure și o anumită siguranță în situații limită. Oamenii trebuiau să lase ceva copiilor și cel mai bun lucru era o sursă sigură de venituri, așa cum erau pădurile comunale. Cu ajutorul veniturilor obținute din exploatarea pădurilor comunitățile au clădit și reparat biserici și școli și au plătit burse copiilor care au studiat la școli. Dacă acest contract cu Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena ar fi fost încheiat, locuitorii celor 44 de comune ar fi rămas fără lemn de construcție și foc. Ei nu ar mai fi avut voie să intre în pădure pentru a exploata lemnul care le satisfăcea o serie de necesități, așa cum era hrana obținută în schimbul vânzării acestuia, construcția caselor și încălzitul lor. Acesta era pericolul cel mai mare. În acest caz lemnul trebuia cumpărat de la Societatea acționară pentru industria forestieră din Viena, la prețul impus de aceasta. Mai mult, lucrările de construcție și reparație a bisericilor și școlilor și acordarea bursei ar fi fost compromise. Aarendarea pădurilor comunale ale celor 44 de comune grănicerești pentru exploatarea acestora în favoarea Societății acționare pentru industria forestieră din Viena ar fi însemnat o catastrofă pentru întreaga zonă năsăudeană. Din fericire acest lucru nu s-a întâmplat, iar pericolul a fost astfel îndepărtat.

În zona năsăudeană s-au înregistrat realizări deosebite pe plan școlar și bisericesc. Toate acestea au fost posibile datorită pădurilor grănicerești, prin exploatarea cărora s-au obținut venituri care au susținut toată această activitate școlară și bisericească. În lipsa acestor păduri grănicerești și implicit a veniturilor obținute de pe urma acestora, oricât de nobile ar fi fost intențiile năsăudenilor, ele nu

¹ *Ibidem*, f. 22.

UN PROIECT DE EXPLOATARE A PĂDURILOR COMUNALE DIN ZONA NĂSĂUDULUI ÎN ANUL 1873

ar fi fost realizabile. Lucrul este cu atât mai important cu cât autoritățile habsburgice și apoi cele austro-ungare nu aveau nici un interes să contribuie la ridicarea economică și culturală a zonelor românești, așa cum era și zona năsăudeană. Românii erau socotiți buni doar pentru a plăti impozite și pentru a presta serviciul militar. Habsburgii și apoi austro-ungarii nu au construit nici un obiectiv economic major și nici o școală de nivel mediu în zona năsăudeană. Exploatarea pădurilor comunale a asigurat în bună parte dezvoltarea economică și culturală a zonei năsăudene. De asemenea, proprietatea supra acestor păduri a contribuit la schimbarea mentalității locuitorilor zonei năsăudene, în sensul sporirii încrederii în propriile forțe, creării unei coeziuni strânse la nivelul comunităților și unui sentiment de mândrie locală.

Linia ferată cu ecartament îngust Ilva-Mică - Lunca Ilvei, construită în perioada 1907-1909
 Fabrica de Cherestea (Transportul, poziționarea și prelucrarea buștenilor)
 Depozitul de Cherestea

Carte poștală editată la Gherla în 1940, necirculată
 - Colecția Cornel Rusan -

AFACERI PREOTEȘTI DIN VICARIAT

- Moartea alor doi preoți – Conferința preoțească din Șanț¹ -

Miercuri în 10 iulie a. c., ca un fulger puternic s-a lățit vestea despre trecerea la cele eterne în urma unui morb de inimă a preotului tânăr din Sângeorz, Alexandru Avram abia în al 12-lea an al preoției, care lăsa în urma sa o familie nemângâiată constătătoare din soție și cinci copii, toți în fragedă etate. Nici nu era lumea împăcată îndeajuns cu această lovitură, când ne ajunsese una nouă și anume alt frate, preotul Constantin Pop din Feldru, tot în ziua de Miercuri trecură la cele eterne în spital în Cluj în urma unui morb, pe cât de rar, pe atât de greu „adizon” în al 25-lea an al preoției. Noi cei din Vicariatul Rodnei suntem obișnuiți cu atari lovituri, căci în timp de 16 ani am petrecut la cele eterne nu mai puțin de 27 preoți, dar 2 preoți să moară în o singură zi, la aceasta nu ne așteptam.

Părintele Avram a fost petrecut la cele eterne Vineri în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel, la ora 2 p. m. prin Reverendisimul vicar Ciril Deac, cu asistența preoților și anume: Pamfilu Grapini, care a fost și predicatorul, Ieronim Slăvoacă, Anton Precup, Onisim Rotariu, Niculae Georgiță, Ioan Dologa, Zaharie Bulbuc, Ștefan Buzilă, Alexandru Haliță, George Moldovan, Dănilă Mălai, Ieronim Groze, Aurel Chinteoan, Iuliu Ciorceri, Iulian Ciorba și Ioan Bal, toți din vicariat. Au mai fungat și 2 preoți străini, Ioan Banciu rudă de-a familiei, preot în Sasnires² și preotul din Sasjimb³ Teodor Nichi, care se afla la scâlzi în Sângeorz. Au mai luat parte un număr frumos de inteligență din jur și loc, precum și mulți din oaspeții „de la borcut”. Între participanți am a însemna și pe d-l fiscal regesc din Bistrița Dr. Alexandru Pop, care e demn de cea mai specială mulțămîtă a noastră a tuturor pentru sacrificiile materiale ce-a făcut pentru amicul său răposat.

Părintele Constantin Pop dus din Cluj în un coșciug de stejar închis ermetic a fost petrecut la cele eterne tot de Reverendisimul vicar Deac, Sâmbătă în 13 l. c. a doua zi de Sfântul Petru, cu asistența următorilor preoți: Iacob Pop catihet protopop, Anton Precup, Niculae Georgiță, Onisim Rotariu, Ion Zinveliu, Zaharie Bulbuc, Ștefan Buzilă, Ion Ciurdăreanu, George Moldovan, Ieronim Groze, Iuliu Ciorceri, Ioan Bal, Iuliu Morariu, Val. Mureșan, Val. Vertic, Vasile Coșbuc, Pantelimon Zagrai și Ioan Rus. Predica, la dorința proprie, a fost ținută de Vasile Podoabă din Cluj, care a făcut îndureratei familii frumoase servicii în această jalnică întâmplare. Preoțimea noastră, în frunte cu Reverendisimul vicar, merită toată considerațiunea și poate fi mândră de numele ce și-a asigurat prin solidaritatea și ținta dovedită și ci această ocazie ca preoți adevărați și oameni, cărora le zace în inimă dragostea neamului și a intereselor lui. Specialmente, ținuta demnă a vicarului, merită toată lauda!

La ambele înmormântări a cântat foarte frumos corul din Sângeorz sub conducerea istețului și zelosului învățător Ioan Marcu.

Dumnezeu mângâie pe cei întristați și odihnească în pace pe cei adormiți!

¹ *Revista Bistriței*, Bistrița, Anul III, 1907, nr. 27 (21 iulie/3 august), pp. 1-2.

² Azi sat în comuna Mica din județul Cluj.

³ Azi sat în comuna Chiochiș din județul Bistrița-Năsăud.

AFACERI PREOTEȘTI DIN VICARIAT

Abia sfârșite aceste triste întâlniri, preoțimea noastră, Duminică dimineața, s-a reunit, din nou, în parohia Rodna-nouă sau Șanț, la conferința preotească obișnuită. Absențele, de astă dată, au fost mai puține. La ora 7 a. m. s-a început Mânecatul în frumoasa și spațioasa biserică nou edificată. Era ceva înălțător cum vedeai preoții grăbind fiecare de la cvartirul destinat către Sionul Domnului. Preoții, în decursul Mânecatului, s-au mărturisit la confesoriul destinat și apoi se începe Sfânta Jertfă servită de toți preoții prezenți, lectorizând Ioan Dologa și George Moldovan. Predica a ținut-o preotul Dănilă Mălai, explicând Sfânta Evanghelie din aceeași zi.

La sfârșitul Missei, întreaga preoțime cântă un parastas pentru odihna preoților răposați în timpul din urmă: George Feti, Iacob Rus, Alexandru Avram și Constantin Pop.

După Sfânta Missă, preoții se adună la casa părintelui Pamfilu Grapini, unde se așează la masa pregătită în grădină.

Am fost fericiți a saluta în mijlocul preoțimii, la prânz, și doi oaspeți distinși, pe d-l avocat și președinte al fondurilor Dr. Demetriu Ciuta, precum și pe preotul capelan din Bistrița C. Negruț.

După prânz, imediat, la aceeași masă se începe conferința sub prezidiul vicarului Ciril Deac. Notar ad-hoc se alege George Moldovan, preot în Nepos; verificatori ai protocolului Anton Precup și Iuliu Morariu. Se alege comisiunea critizatoare pentru dizertație în persoanele preoților Precup, Dologa și Buzilă. Se citește prin capelanul din Telciu, Valeriu Mureșan, dizertația „Viața religioasă a preotului și modul lui de a trata cu poporeni”, temă dispusă de conferința trecută. Se suspendă ședința pentru ca comisiunea critizatoare să-și prezinte judecata asupra direcției și, după redeschidere, referentul Buzilă expune că lucrarea e succesă. Vicarul face raport asupra școlilor din vicariat, respectiv asupra progresului observat la fiecare școală cu ocazia ținerii examenului final din anul școlar 1906/7. S-a luat spre statul cunoștinței cu constatarea dureroasă, că un învățător pentru ca să se recomande a neglijat cu totul limba română.

După aceasta, fiecare preot raportează despre starea vieții religioaso-morale a parohiei sale.. din aceste rapoarte se vede că de când preoții deneagă concubinarilor împărtășirea în sacramentele bisericii și după ce în două parohii au fost trei cazuri, când acestora li s-a denegat și înmormântarea bisericească, numărul concubinarilor scade din zi în zi.

Se defige locul adunării viitoare, Mocodul; se alege predicator și dizertant pentru cea conferință.

La punctul „alte propuneri” s-a încins o vie discuție între preoți asupra stării triste în toate privințele, în care se află preoțimea și s-a hotărât a se ruga Veneritatea superioritate să convoace cât mai în grabă un sinod diecezan, ca singurul for competent pentru curarea acestor necazuri și neajunsuri. Cu acestea, mulțămind părintelui Grapini pentru primirea ospitală, preoții s-au depărtat la ale sale, zicându-și la revedere în Mocod în 1908.

ADUNAREA REUNIUNII ÎNVĂȚĂTOREȘTI MARIANA ȚINUTĂ ÎN SÂNGEORGIUL ROMÂN ÎN ANUL 1904

Reuniunea învățătorescă *Mariana* din comitatul Bistrița-Năsăud și-a ținut adunarea generală la 2 și 3 august în vestita comună românească Sângeorgiul român, cunoscută onoratului public pentru băile minerale aflătoare aici.

Învățătorimea nu atât pentru însemnătatea băilor, ci mai vârtos pentru interesul ce-l are față de înaintarea în cultură a poporului român din acest ținut, s-a adunat aici, cu puține excepții, aproape toți membrii care, și până aici au arătat totdeauna, că sunt la culmea chemării lor.

În 2 august, în ziua de Sfântul Ilie Prooroc, în corpore au luat parte la serviciul divin, care s-a săvârșit din partea Onoratului Domn Anton Precup preot în Rebrîșoara. Ilie Pozmușan, preot în Ragla, și Aurel Chinteuan, preot local. Biserica frumoasă și spațioasă era ticsită de poporul cel mult adunat și îmbrăcat în veșmintele care caracterizează portul național românesc și, așa zicând, original și care formează fala poporului din acest ținut; precum și de un mare public de inteligență română, ce s-a adunat la băi. Cântările bisericesti le-a executat corul compus pe 4 voci din plugari și inteligență sub conducerea zeloșilor învățători locali. Cât e pentru executarea corectă și armonioasă a cântărilor, las să-și deie părerea publicul inteligent ce a asistat la acest serviciu, din parte-mi zic că pe toți ne-a frapat și ne-a lăsat încântați de cele auzite în Sfânta Biserică. Iar învățătorii merită nu numai recunoștința și lauda ce li s-a adus în persoană din partea publicului asistent, fără și pe această cale să fie laudat zelul și abnegațiunea ce a prestat-o la conducerea și compunerea acestui cor. Ceilalți învățători care, în comunele lor, până acuma n-au întreprins astfel de servicii pe altarul cultural, național și dumnezeiesc, ieie exemplul de aici și, până nu e târziu încă, facă pașii de lipsă în aceasta privință, căci, firește, care s-a putut convinge, că o astfel de întreprindere este ca o coroană nepieritoare pusă pe altarul de jertfă, adusă din partea învățătorului neamului său românesc.

La finea serviciului divin Onoratul Domn Aurel Chinteuan, preot local, sui amvonul și prin o predică acomodată plină de însuflețire, arată poporului adunat, chemarea învățătorului, precum și sarcinile grele ce sunt împreunate cu chemarea sa, roagă pe poporeni săi, ca cu brațele deschise să primească între ei pe acești apostoli, ce propovăduiesc lumină între ei și să nu-i privească de răufăcători, ci de cei mai mari binefăcători ai lor, căci de la ei au tot binele intelectual, numindu-i sarea pământului și arătând scopul întrunirii lor de azi, dorește *Reuniunii* înaintare și prosperare, iar membrilor tărie, ca să se poată lupta ca niște „atleți” în contra piedicilor fatale ce sunt pusă înainte.

După finirea Sfintei Liturghii, învățătorii s-au adunat în o sală de la școală, unde, după ce au luat un dejun de ora 10, s-au întrunit la ședință.

Ședința I

La ora 11 a. m., fiindcă președintele Onorat Domn Gherasim Domide n-a putut lua parte la ședință, cu conducerea acesteia s-a încredințat vicepreședintele, veteranul învățător normal din Năsăud, Ignatiu Seni. Acesta, prin o vorbire dulce și avântată, punând la sufletul învățătorului școala, declara ședința de deschisă și se purcede, la pertractarea celor 12 puncte

---

ADUNAREA REUNIUNII ÎNVĂȚĂTOREȘTI MARIANA ȚINUTĂ ÎN SÂNGEORGIUL ROMÂN ÎN ANUL 1904

---

din programă.

Cel mai splendid colorit sărbătoresc al acestei ședințe l-a dat o mulțime de bărbați de școală, atât din România, cât și de la noi și pe care numai în fuga condeiului i-am putut însemna, ținându-mi de datorință a-i aminti la acest loc: Grigore Vasile Borgovan profesor în București, vestitul pedagog și tatăl învățătorimii, Haliță (Solomon, s. n.) inspector școlastic în București, Dr. Constantin Pop, profesor dr. Codrean profesor și vice primar în Galați, Sever Mureșan profesor de desen, care, toți, sunt de origine ardeleni, trăiesc în România și s-au mai întors la căminele lor pentru a se recrea. Apoi Onoratul Domn A. C. Domșa, redactorul *Unirii* din Blaj, Dr. Sabo profesor Blaj, Haliță (Alexandru, s. n.) profesor Năsăud și din partea Inspectoratului regal de școli sub-inspectorul Poljanszky și o mulțime de preoți de ai noștri etc.

După deschiderea ședinței, se dă cuvântul d-lui profesor Borgovan din București care, în călduroase cuvinte, salută *Reuniunea* întrunită în adunare generală și mulțumește pentru alegerea de membru onorar.

S-a constatat numărul membrilor de față care, după cum am amintit, întotdeauna au arătat viu interes față de această reuniune, prezentându-se în număr aproape complet, au urmat apoi emiterea comisiunilor:

a) pentru verificarea protocolului, alegându-se d-nii. M. Linul, N. Catarig și M. Găvriluțiu;

b) pentru înscrierea de membrii noi, alegându-se, pe lângă învățătorii din loc, d-l I. Hangea, învățator normal în Năsăud.

Urmează raportul anual despre activitatea reuniunii, care raport s-a compus cu multă dibăcie din partea d-lui secretar și director la școala normală din Năsăud, Clemente Grivase, umplând de bucurie inimile ascultătorilor văzând ce mult înaintează și ce progres face aceasta reuniune din an în an.

Raportul căsarului și preliminarul de buget pe 1905, care a fost compus cu multă judecată, s-a primit unanim și căsarului I. Hangea i s-a dat absolutoriul.

Raportul comitetului asupra disertațiilor, intrate ca operate de concurs și conferirea premiului scris, se hotărăște ca să rămână, până ce să vor citi operatele din partea autorilor lor, ca astfel adunarea împreună cu comitetul să aducă hotărâre în privința distribuirii premiului.

Temele de concurs au fost următoarele:

a) Creșterea fetițelor, ce direcțiune este a se urmări în creșterea fetițelor în genere și în special a fetițelor din acest ținut?

b) Care sunt datinile cele ale poporului din acest ținut și care ar fi mijloacele mai corespunzătoare pentru delăturarea acelor?

c) Economia: lucrarea și cultivarea pământului, creșterea animalelor, pomăritul și stupăritul.

Fiind timpul înaintat, se hotărăște că din operatele intrate să se citească, acela de sub punctul b) elaborat de Silvestru Murășan, învățator în Rodna veche.

La orele 2 și jumătate p. m. de la școală învățătoria, împreună cu inteligența adunată, s-a dus la băi unde s-a aranjat banchetul care a decurs în mijlocul unor însuflețitoare toaste. La ora 8, seara s-a dat reprezentație declamatorică teatrală.

Sala de banchet, prefăcută în sală de producțiune, la aparență se vedea spațioasă,

dar în scurt timp, s-a dovedit de prea mică.

Ședința a II-a

În 3 August, dimineața la ora 8 și jumătate, învățătorii se întrunesc iar la școală unde continuă mai departe dezbaterile punctelor restante din programă. La această ședință, iar am avut onoarea a saluta în mijlocul nostru, pe D-l Grigore Vasile Borgovan dând învățătorimii, în mai multe direcții, sfaturi folositoare, apoi D-l Dr. Sever Mureșan, Dr. Monda medic, sub-inspectorul Polyanszky etc.

Se purcede la citirea operatelor amintite și care să ascultă cu viu interes. Tema de sub litera a) lucrată de Domnii Silvestru Murășan învățător Rodna, Anton Domide absolut de „Pedagogiul” din Pesta și domnișoarei Elisabeta Pioraș învățătoare în Rodna Veche. Toate trei lucrările au fost compuse cu multă sârguință și toate de însemnătate, nu numai pentru învățători, ci și pentru public, ba chiar și pentru economi. Mai cu seamă lucrarea D-lui Silvestru Murășan de sub litera b) citită în ședința primă a secerat o mulțime de aplauze, hotărându-se ca să se facă posibilă de citit din partea învățătorilor în fiecare comună poporului. Deci, adunarea împreună cu comitetul aduce hotărârea ca premii de 24 cor. să se distribuie între cei trei elaboratori în părți egale și să se publice în *Foaia școlastică* Blaj și *Foaia poporului* Sibiu.

Se aduce la cunoștință adunării, cum că societatea de împrumut „Mercur” din Năsăud, la timpul său a dat un premiu de 30 cor. pentru de a se premia acel învățător din districtul Năsăudului care va dovedi că are grădina cea mai frumoasă de pomi. La acest premiu s-a insinuat R. Densușan învățător Mocod, I. Murășan și S. Berendi învățător Telciu.

Pe baza constatării făcute, premiul se conferă d-lui R. Densușan, iar celorlalți doi li se aduce laudă.

Comisiunea pentru înscrierea de membrii noi raportează că s-au înscris 5 membri fondatori, pe care adunarea-i primește cu aclamațiuni!

Propunerile insinuate prezidiului înainte de adunare cu 24 ore, se concred biroului central, ca să se aducă hotărâre în merit.

O vie discuție a avut loc în cauza alegerii de președinte, din motivul că fostul președinte, vrednicul bărbat Mult Onoratul Domn Gherasim Domide fiind bolnav și îngreunat cu prea multe afaceri, cu părere de rău a fost silit să-și deie abdicarea.

Fiindcă Mult Onoratul Domn Gherasim Domide în mai multe rânduri s-a încercat să-și deie abdicarea de la acest post, pe care cu vrednicie l-a purtat timp mai bine de 3 ani și învățătorimea l-a văzut cu multă dragoste în mijlocul său, totdeauna i-a respins cererea, acum însă cu părere de rău a fost silită să i-o primească, alegându-se în locul lui vicarul foraneu episcopal din Năsăud Reverendisimul Domn Ciril Deac. Deie bunul Dumnezeu ca și în persoana nou alesului președinte să afle învățătorimea un scut tare, un izvor de mângâiere și un povățuitor și apărător la tot ce e bun, înălțător și folositor învățătorimii, neamului și căușelor școlastice române de sub conducerea Sa.

Adunarea generală viitoare se hotărăște să fie în Năsăud, iar cu defigerea timpului se încredințează comitetul central.

La revedere în Năsăud în anul 1905¹.

¹ *Unirea*, Blaj, Anul XIV, 1904, nr. 35 (27 august), pp. 329-330.

ȘEDINȚA DE CONSTITUIRE A CONSILIULUI PAROHIAL ORTODOX DIN FILIA SÂNGEORZ-BĂI APARTINĂTOARE DE PAROHIA ORTODOXĂ NĂSĂUD

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Credincioșii ortodocși din comuna Sângeorz-Băi s-au adunat la data de 9 iunie 1930 pentru a se constitui în filie „atârătoare” de parohia ortodoxă Năsăud, potrivit canoanelor și legilor bisericești. Adunarea s-a ținut în localul Școlii de Arte și Meserii sub președinția preotului Victor Susa, având ca secretar pe Ion Vâlsan.

În cuvântul său de deschidere, președintele a arătat importanța socială a organizării, necesitatea constituirii organizațiilor bisericești, determinând pe cei prezenți la voința de a se constitui. Asistența a fost întrutotul de acord cu cele prezentate de președinte.

Președintele a cerut ca să se aleagă doi bărbați de încredere pentru verificarea procesului verbal care urma să se întocmească cu această ocazie. Au fost aleși Maxim Mutu și Alexandru Mutu.

S-a pus pe ordinea zilei alegerea Epitropiei, Procopie Partenie – prim epitrop, Florea Bulbuc – al doilea și Domide Miherța – al treilea epitrop. În continuare s-a trecut la alegerea Consiliului Parohial, urmând să facă parte Mihăilescu Vasile, Vâlsan Ion, George Muntean, Constantin Luțescu, Oancea Ioan, Fercală Vasile, Strugar Maxim, Colonel dr. Virgil Vasiliade, George Partenie, Alexandru Oanea și Râmbulea Alexa.

Directorul Școlii de Arte și Meserii a propus ca profesorul Anton Domide, directorul Gimnaziului de băieți „Constantin Anghelescu” din Cluj, să fie proclamat „Membru de Onoare” al filiei Sângeorz pentru serviciile aduse întru înălțarea bisericii ortodoxe din Sângeorz. Toți cei prezenți au fost de acord.

Apoi, s-a trecut la constituirea tabloului cu credincioșii din localitate care a fost anexat la procesul verbal.

Trebuind să se aleagă și cântăreți pentru biserică, președintele a rugat adunarea să desmneze persoanele potrivite pentru acest lucru, alegându-se ca prim-cântăreț Alexandru Mutu, iar secund Maxim Mutu. Paracliser a fost ales Gabor Ilie.

Florea Bulbuc, în calitatea de al II-lea epitrop, a propus ca părintele Ioachim Bâznog să fie proclamat „Epitrop Onorar” pentru serviciile sale întru înălțarea și îngrijirea bisericești din comună. Adunarea l-a proclamat prin aclamare pe părinte ca „Epitrop Onorar”.

În încheiere, părintele paroh a prezentat prevederi din Legea și Statutul pentru organizarea bisericii ortodoxe, instrucțiunile generale, obligațiile Consiliului și a Epitropiei parohiale care obliga la conlucrare pe toți la înălțarea prestigiului bisericii și la îndrumarea vieții religioase atât de trebuincioase tuturor. Toți au căzut de acord în privința celor prezentate de preot, după care ședința a luat sfârșit.

S-a verificat procesul verbal, fiind semnat de preotul Susa - ca președinte, Ion Vâlsan - ca secretar, de primul epitrop Procopie Partenie, iar ca membri verificali maxim Mutu și Alexandru Mutu¹.

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond *Oficiul parohial ortodox Năsăud*, Dosar nr. 9 (Convocatoare și procese verbale ale ședințelor sinodului bisericesc), filele 24 (f.v.)-26.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

TABLOUL

credincioșilor ortodocși din filia Sângeorz-Băi – 1930

Nr. crt.	Numele soțului și al soției	Număr de copii	Observații
1.	Alexandru Miherța și Ileana	-	-
2.	Maxim Miherța și Cătălina	1 copil	-
3.	Procopie Partenie și Floarea	1 copil	-
4.	Alexandru Mutu și Ana	-	-
5.	Ioan Miron și Ana	3 copii	-
6.	Strugar Ion și Ana	-	-
7.	Basil Anisie	1 copil	din Șanț
8.	Prislopan Simion și Floarea	1 copil	-
9.	Varnava Jarda și Ileana	1 copil	-
10.	Râmbulea Palaghia	1 copil	-
11.	Benția Nicolae și soția	-	-
12.	Costan Todor și Ana	1 copil	-
13.	George Alexandru și Cătălina	-	-
14.	Berci Ion și Cătălina	-	-
15.	Oanea Alexandru și Ioana	1 copil	-
16.	Pop Vasile cu Ioana	-	-
17.	Ogâgău Anton cu Măriuca	-	-
18.	Siminic Maxim cu Măriuca	-	-
19.	Anton Nicolae	-	văduv
20.	Mihăilescu Vasile cu Olga	4 copii	-
21.	Ion Vâlsan	-	necăsătorit
22.	Constantin Luțescu	-	necăsătorit
23.	Munteanu George și Olimpia	-	-
24.	Rujescu Axente	2 copii	-
25.	Marinescu Maria	-	-
26.	Păiș Maria	-	-
27.	Bâznog Ioachim cu Floarea Salvan	4 copii	-
28.	Oancea Ioan	-	notar
29.	Iercală Vasile și soția	1 copil	-
30.	Domide Anton și soția	1 copil	-
31.	Dănilă Alexandru cu Floarea	1 copil	-
32.	Strugar Maxim cu Măriuca	1 copil	-
33.	Oanea Alexandru	-	văduv
34.	Mutu Maxim cu Cătălina	2 copii	-
35.	Partenie George	-	văduv
36.	Râmbulea Alexă cu Victoria	3 copii	-
37.	Gabor Ilie cu Măriuca	-	-
38.	Bulbuc Florea cu Ioana	3 copii	-

RESTITUȚII

BĂILE DE LA ST. GIORGIU

IOSIF ROMAN

Omul ocupat cu afaceri intelectuale, după o lucrare intensivă de un an, dorește recreere; nu numai că o dorește, ci aceasta o prescriu regulile sanitare, după muncă, repaus. Nu parada de voiajuri, ci rațiunea de a îngriji de sănătate, în stil vulgar „de a cârpi sacul vieții”, adică corpul fragil, această vedere igienică mi-a dat și mie impulsul ca în 11 august a anului curent să plec la băile de la St. Giorgiul român; cam târziu, dar mergi când poți căi „mieux tarde que jamais”¹.

Plecând de la Oradea cam pe la ora 3 dimineața, la 7 am sosit la Cluj; de aici, la ora 8, am plecat mai departe pe frumoasa și încântătoarea vale a Someșului până la Bistrița, capitala comitatului Bistrița-Năsăud, oarecând district autonom. La Bistrița am sosit la ora 12, unde se termină rețeaua căii ferate.

În această călătorie am atins Gherla, oraș armenesc, din care peste toate edificiile se înalță biserica armeană în care, fiind odată, am văzut ritul latin îmbinat cu cel oriental, adică biserică și strană, în care se cântă după glasurile orientale și organe cu cânturi după ritul latin. În capătul orașului de către Cluj se văd multe cazarme și edificii de honvezi, iară în celălalt penitenciarul – temnițele – statului; va să zică armeni au de toate ce le trebuie. De aici am trecut pe lângă Dej, cu situațiunea-i pitorească între Someș și dealuri. Urmează apoi Reteagul și Betleanul, ca stațiuni mai principale până la Bistrița. Fiind zi de duminică, pe toată linia am văzut cu plăcere poporul românesc în costumul său național.

Bistrița este un oraș vechi, ca toate orașele săsești, în care au loc eminent bisericile monumentale evanghelice; aici mai toate firmele și inscripțiunile sunt germane, cu excepția avocaților români. Limba de comunicare între sași, români și unguri este limba română, ba și dregătorii publici care nu știu limba germană vorbesc cu sașii pe românește, căci sasul nu știe ungurește. Orașul e destul de regulat și curățel, are mai multe străzi drepte, case cu etaj, are și un parc în dezvoltare continuă sub poala unei păduri ridicate spre miazăzi-răsărit.

De la Bistrița am plecat cu birja prin o comună mare, săsească, dar locuită și de români, cu numele Iad² de unde, urcând și coborând pe căile serpentine romantice ale unui

¹ Expresie din limba franceză care se traduce „mai bine mai târziu decât niciodată”.

² Astăzi Livezile, județul Bistrița-Năsăud.

deal mare, am ajuns la Ilva-Mică, comună curat română, deja pe teritoriul așa numit grăniceresc, de unde, în jumătate de oră, am intrat în St. Giorgiul român, situat între dealuri și munți. de la Bistrița până la St. Giorgiu este șosea bună care o parcurgi în 4 ore, birjarului plătești 6 florini. De la Oradea până la Bistrița, pe calea ferată, am plătit 7 florini 20 cruceri.

St. Giorgiul este o comună curat română, cu 3.000 locuitori, și cu un teritoriu extins, căci fiind comună liberă grănicerească, n-a avut în spate domni de pământ care să-i foarfece holdele, fânațele, pășunile și pădurile. În comună este poștă, farmacie, notariat, jandarmerie, telegraful lipsește, deși o localitate de baie ar avea mare trebuință de el. Popor curat, case de brad curate, stare materială bună, biserică frumoasă de piatră și școală confesională română, femeile și fetele poartă catrințe (oprege) culoare roșie, țesute de ele, pe care le numesc „pânzătură” – dimineața le vezi ieșind la deal, la câmp, unde adună fânul și ajută bărbaților la economia de câmp, - dar pururea cu furca în mână, torcând în continuu. Toate au străituțe la umăr, - iară nevestele duc la umăr leagănul ușor de brad, cu băiețelul, drag odor al mamei.

Baia este situată în extremitatea satului nord-vestică, pe o colină de stânci, sure, în culoarea granitului; fântâna principală și toate celelalte surse, patru la număr, curg de sub stânci: această colină este împresurată de un perete de piatră, semnul proprietății băilor. După valea acesteia se înalță un cerc de deal destul de mare, dar cultivat, având holde, fânațe, împreună cu pășuni și pădurice, iară dincolo de acest deal se ridică o altă verigă de munte, cu brazi seculari. Din aceste, cititorul poate să vadă că situațiunea băii e frumoasă, romantică, cu aer curat și sănătos. Peste colina de stânci sunt cărări, cruciș-curmeziș, pentru preumblarea publicului, în partea nordică plantație de brazi, plop, paltini și alte soiuri de arbori, luând întregul teritoriu al băilor, plantația și umbra e puțină.

Apele tuturor surselor sunt reci din care, pe canale de scânduri, se transportă în bazine reci a căror apă este între 8-11 grade după căldura aerului; cabine cu puține pentru băi calde, sunt cam la 40. Cura băutului apei la izvoare se începe la ora 6 dimineața și durează până la ora 8, lângă muzică țigănească, de la Bistrița; scăldatul între 10-12; după-amiază muzica de la 6-8 când începe preumblarea publicului, care este românesc și o minoritate jidană, pentru care sunt două bazine reci „coșer”.

Baia este proprietatea comunei, arendată pe 30 de ani unei societăți pe acțiuni numită „Hebe”. Apa se transportă în sticle sigilate sub această firmă și se bea de comun și la masă și cu vin. Societatea, pe la anii 1880-1881 a edificat un hotel cu etaj, având 40 de camere și un refector¹ corespunzător, în care se fac baluri și seri dansante pentru publicul tânăr. Hotelierul, în anul acesta, era un ungur care-și adusese și un turtar²; mai bine să fi adus un bucătar bun, căci culina³ condusă de soția lui lăsa de dorit, precum și aranjamentul întreg al hotelului. Domnul maior Luchi, directorul băilor, își dă toată silința pentru îmbunătățiri, dar când te lupți cu sărăcia, faci cât poți, căci acționarii, mai toți români, timp de 12 ani n-au primit nici un crucer dividendă după capitalul alocat. Mai sunt două restaurante, unul al lui Ionică Bob, care fiind în proprietatea sa, e permanent în St. Giorgiu, iară al doilea Geog Socaci. Dacă acești trei hotelieri ar face o societate pentru liferarea⁴ sau promovarea cărnurilor bune de vite îngrășate, oaspeții dedați cu confortul băilor străine, ar fi mulțumiți

¹ Sală de mese.

² Persoană care face și servește turtă.

³ Bucătărie.

⁴ Livrare.

BĂILE DE LA ST. GIORGIU

cu menajul. Vinuri bune igienice nu găsești, deși Ardealul este patria vinurilor bune, având încă vii nedevastate de filoxeră¹.

Este în prospect clădirea unei căi ferate pentru exploatarea pădurilor erariale, de la Betlean la Năsăud până la Ilva-Mică. În acest caz băile St. Gorgiului ar fi numai la o jumătate de oră depărtare de calea ferată și s-ar începe o eră nouă pentru ele.

Traiu de zi și camerele de locuit, amăsurat primitivității locului, sunt destul de ieftine. Sunt în loc doi medici: d-l Filipan, medic de băi, și d-l Monda, medic comunal, ca stabil în vila sa proprie, aceasta și vila d-lui Larionesi sunt zidirile cele mai elegante în St. Gorgiu.

Oaspeți au fost, mai cu seamă, din România, Ardeal și Bucovina, mai mulți români, deci și muzica a trebuit să fie așa; jurnale românești, ungurești și nemțești, românul se poate simți bine la aceste băi.

Am de a aminti că tineretul poporului din St. Gorgiu, în duminici și sărbători, joacă dansuri naționale în largul străzii; în anul din urmă a învățat de la d-l Utalea, practicant de avocat în Bistrița, „Călușarul” și alte jocuri române care deja s-au generalizat între tinerime. Publicul de la băi iese la ei și-i privește cu drag, tinerii făcându-și costum anumit pentru jocurile călușărești, aceasta e o dovadă că aceste jocuri vor fi păstrate ca datină națională.

Toate ca toate, dar apele St. Gorgiului sunt foarte bune, folositoare și vindecătoare, țin locul între apele Carlsbadului și Marienbadului. Cine voiește să se informeze mai de aproape despre conținutul și analiza lor, să citească broșura editată de d-l Leo Mureșan, medic de la Caransebeș, intitulată „Apele minerale ale St. Gorgiului român”, cu două tabele comparative, prima a apelor minerale din Transilvania și a doua a apelor minerale mai cunoscute în Europa, din care iese în evidență că suma substanțelor fixe la 10.000 părți de apă, a apelor St. Gorgiului sunt superioare tuturor băilor indicate în tabele.

Se înțelege că, fiind în St. Gorgiu, n-am putut întrelăsa să nu văd lucrurile istorice ale întâiului regiment de margine (graniță) românesc din districtul Năsăudului. Am plecat într-o societate plăcută cu două trăsuri la Rodna-veche, unde am făcut vizită octogenarului domn Porcius, membru al Academiei Române, o columnă vie ce poartă intipărirea istorică a districtului, oarecând românesc. I-am dorit să nu-l sloboadă Domnul până nu va vedea cu ochii săi mântuirea neamului, pe demnul și meritatul paroh, d-l Domide, nu l-am putut saluta căci, precum ne este cunoscut, era în închisoarea de la Vaț, cu procesul Memorandului; de aici scăpa numai zilele acestea; îi dorim să fie verde ca bradul.

În Rodna-veche, pentru că există comunitate religioasă catolică și mai mulți evrei, statul a înființat o școală de stat; credem că românii, având școala lor, se vor feri de ea.

Pe frontispiciul bisericii românești am citit următoarea inscripțiune: „Această biserică este zidită din ruinele bisericii dărâmate de hoardele mongolice în anul 1241”, peretele frunzarului bisericii ruinate mai stă și acuma în înălțime cam de 15-20 metri ca martorele unui timp vechi de 654 de ani. Tătarii au atacat chiar în Joia Mare a anului mai sus amintit pe rodneni, în care zi s-au retras, simulând că sunt bătuți; locuitorii crezând că sunt scăpați, în ziua de Paști erau toți adunați la biserică, când tătarii s-au năpustit asupra lor cu toată puterea, au măcelărit 30.000 de oameni și, apoi, orașul l-au dărâmat literalmente. Acuma are populațiune de 4.000 suflete, majoritate absolut română.

De la Rodna am plecat la Valea Vinului, atât aici, cât și la Dombath¹, între Maieru și

¹ Insectă parazită care distruge rădăcina și frunzele viței de vie.

IOSIF ROMAN

Rodna, „Erdélyi Kárpát-Egyesület”² a ridicat stabilimente de băi cu culori, inscripțiuni și steaguri ungurești, fiind Valea Vinului „Borberek”, iară restaurantul de „EMKE szálloda”³. De-a lungul acestei văi romantice locuiesc mineri, adunătură din toate poporațiunile, care până în timpurile mai noi se romanizau cu familii cu tot, acuma li s-a zidit școală elementară de stat și băieților școlari nu li e permis a vorbi altă limbă decât cea maghiară. Toate aceste spoieli din afară și încercări zadarnice care, trecând banii, vor trece și ele și vor fi spălate de ploile vremurilor viitoare. Am vizitat topitoarea, șteampurile⁴ mineralelor conținătoare aramă și mai mult plumb.

Va fi interesat a ști că Valea Vinului și teritoriile până la marginea Bucovinei, acuma, sunt proprietatea familiei boronești Kemény, care intentase proces de trei milioane florini în contra grănicerilor și în urmă s-a împăcat cu 315.000 florini, în prețul cărora a primit teritoriile amintite. Decurgerea procesului și a împăcării, pe acele vremuri, a fost ventilată prin jurnalele române.

După această excursie, la săptămâna, am mers la Năsăud prin Ilva-Mică, Feldru și Rebrîșoara, atingând marginea satului botezat de Iosif al II-lea, Nepos, numele-i original Vărarea (Salva, Romuli, Parva Nepos). Am amintit această comună și din acest incident, că guvernul a înființat aici o școală de stat, a plătit 4 ani consecutiv pe învățătorul, dar sub durata acestui timp n-a putut prinde nici un pui de românaș la școala lor, în urmă a vândut zidirile comunei care, acum, le folosește de primărie.

De la St. Giorgiu până la Năsăud, șosea foarte bună, care o parcurgi în 2 ore și jumătate. Năsăudul, afară de gimnaziu și biserica română, este tot cel vechi, cu zidirile sale învechite de pe timpurile serviciului militar de graniță. Gimnaziul român, cu inscripțiunea ungurească „Alapitvanyi Főgimnázium” este un edificiu măreț, cu etaj și în stil modern, are o curte largă îngrădită cu grilaj de fier. Directorul gimnazial, d-l Ciocan, a avut cordialitatea a ne deschide toate despărțămintele și încăperile gimnaziale, a ne conduce și a ni le arăta, muzeele, sălile, localul de gimnastică, clasele, etc., toate după cerințele învățământului modern, în care domnește curățenia și ordinea cea mai frumoasă; în interior toate inscripțiunile, pentru indicarea localităților, sunt în limba română. Școlarii acestui gimnaziu au fost în anul trecut 262, din care 5 germani, ceilalți toți români.

Gimnaziul este zidit din fondurile grănicerești, de aici l-a botezat guvernul gimnaziu fundațional („Alapitvanyi Főgimnázium”) și românesc, totuși îi dorim un „vivat et prosperat”⁵.

Biserica română greco-catolică, încă un edificiu nou și frumos cu două turnuri și fațada spre piață, având un prospect impozant, în interior spațioasă și înzestrată după cerințele cultului oriental.

Precum am observat, nu numai în Năsăud, ci în întreg districtul de odinioară, ci-

¹ Anieș.

²Asociație care a fost fondată în 1891, la propunerea Asociației Culturale Publice Maghiare din Transilvania (EMKE), din Cluj, sub denumirea *Asociației Carpaților Transilvăneni*. În ciuda faptului că ședința inaugurală a asociației a avut loc în Sala Mare a Primăriei, pe 11 ianuarie, aceasta nu a început să funcționeze conform statutelor până la 12 mai.

³ Hotelul EMKE.

⁴ Instalație mecanică (rudimentară) folosită la sfărâmarea minereului (aurifer).

⁵ Trăiască și porperă.

BĂILE DE LA ST. GIORGIU

mentul român a început a cădea de pe pereții societății românești și meșterii nu se gândesc la reparații. Străinismul și jidovimea îi năpădește; mergând treburile așa, se pune întrebarea de sine: „ce se va alege din Romuli parva nepos”?

În 1 septembrie eram ultimul oaspete la St. Giorgiu, deci plecai spre Bistrița; era duminică și simpaticul coleg d-l Tripon mă duse la biserica română să ascult corul nou înființat, din inteligență, industriași și țărani, care-și țineau proba; am fost surprins de rezultat. Bistrița are peste 10.000 locuitori sași, între care 3.000 români; aceștia având o bisericuță de lemn afară de oraș, după multe osteneli și mari jertfe au reușit să cumpere biserica, claustrul¹ și apartenențele sale de la ordinul călugăresc al minoriților, situat mai la mijlocul orașului; interiorul bisericii s-a aranjat după ritul oriental și era să se întâmpie sfințirea bisericii în 8 septembrie, dar P.S.S. episcopul Gherlei n-a împlinit dorința poporenilor să săvârșească actul sfințirii, iară bistrițenii voind să se afirme înaintea străinilor, cu ritul și credința lor, nu fac sfințire fără de episcop și în acest mod actul sfințirii s-a amânat pe timp nedeterminat (Se va face mâine la 29 septembrie, Redacția).

Distanța de la Gherla la Bistrița, cu calea ferată, este de două ore, iară de la Bistrița la Oradea-Mare m-am reîntors în 10 ore².

SÂNGEORZ-BĂI: Vedere generala a Scaldelor
Carte poștală colorizată, circulată în 22.07.1911
- Colecția Cornel Rusan -

¹ Curte interioară a unei mănăstiri, mărginită pe toate laturile de un portic acoperit, loc de plimbare, repaus și meditație.

² *Familia*, Oradea-Mare, Anul XXXI, 1895, nr. 38 (17/30 septembrie), pp. 452-454.

BĂILE DIN ST. GEORGIUL ROMÂN

De mult nu ți-am scris nimic din cauza că de câteva săptămâni mă aflu cu întreaga mea familie parte în frumoasa Valea Bârgăului parte în drăgălașa și în Transilvania singura baie românească de la Sângeorgiu român, lângă Bistrița.

Nu în deșert stă scris pe fântâna principală a acestei băi cu litere mari aurite *Izvorul tămăduirii*, pentru că în adevăr sute de oameni bolnavi aleargă în fiecare an la acest izvor al tămăduirii și își găsesc aici sănătatea pierdută – dar și cei sănătoși – mai cu seamă din întreaga împrejurime Rodna, Maieru, Feldru, Năsăud și Bistrița și din mari depărtări aleargă la aceste băi, mai cu seamă în zile de sărbători și Duminici, ca să ia parte la petrecerile cu joc, care de multe ori sunt împreunate cu concerte, teatru de diletanți, etc.

La aceste petreceri, sala hotelului *Hebe* e ticsită de o societate aleasă, mai cu seamă românească – afară de puține familii săsești din Bistrița – domnișoare gentile și drăgălașe de toată etatea, cu ochi încântători și sprintene ca căprioarele în toalete de bal, cât și în drăgălașul și frumosul costum al Someșenilor, dansează cu mare plăcere frumoasele jocuri românești până în zori de dimineață.

După cum s-a amintit în Gazeta Transilvaniei deja (ziua de Sfântul Ilie) a fost un frumos concert al corului de plugari din Sângeorgiu cu care ocaziune s-a jucat și *Nunta țărănească* de Alecsandri cu un succes, în toată privința, foarte bun.

În 9 august a fost în Sângeorgiu concertul cunoscutei și renumitei noastre cântărețe, a domnișoarei Valeria Pop din Marmația. Deși sezonul era cam înaintat și mulți oameni părăsira deja băile, în seara concertului sala spațioasă era plină de inteligența română și de familii fruntașe de țărani, mai cu seamă din marile și frumoasele comune Sângeorgiu și Maieru.

Toate așteptările publicului au fost întrecute de la prima arie a concertului până la cea din urmă voce argintie și fermecătoare a simpaticei și drăgălașei domnișoare atât de mult a captivat inimile ascultătorilor, încât după fiecare piesă urma o furtună de aplauze, toate cântările românești (a cântat și franțuzești și italienești) au trebuit ca drăgălașa cântăreață să le repete la neîntreruptele și furtunoasele aplauze. După o oră și jumătate, finindu-se concertul, niciunul din public nu voia să părăsească locul, iar printre furtunoasele aplauze se auzea mereu încă una, încă una românească, așa că gentila domnișoară Pop a mai cântat o dată de inimi fermecătoare cântări: *Știi tu și Codrul plânge*. Abia acum publicul entuziasmat se mai liniști.

Domnul Bănuțiu (stipendistul Reuniunii pentru fond de teatru român), în pauză, a delectat publicul prin declamațiuni comice, care prin predarea corectă au stârnit bucurie și plăcere.

Așa e viața la băile din St. Georgiu român. Marea societate românească era ca o singură familie, pururea veselă, apoi apa din izvorul tămăduirii excelentă, asemenea și aerul bun amestecat în parfum de brad din apropiere și din munții din prejur. Mâncărurile și băuturile în hotelul *Hebe* sunt și au fost tot sezonul foarte bune și cu prețuri moderate, hotelierul Zohrer își dă toată silința să mulțumească pe oaspeții săi, ceea ce i-a succes deplin.

Pe lângă toate acestea, în tot sezonul am avut timp admirabil, la 8-10 zile câte o ploaie bună de munte și apoi era frumos, până în săptămâna trecută, când au urmat ploi reci

BĂILE DIN ST. GEORGIUL ROMÂN

și mai dese care, deși au durat câteva zile, totuși pentru economie au fost tare priincioase. În urmă, timpul iară s-a făcut frumos și cald, încât oaspeții iară se delectează de băile reci, cu toate că aceste abia au o temperatură 12,5-14⁰, dar cu atât sunt mai răcoritoare și folositoare. Am uitat să amintesc de muzică, care e bună și mai mult curat românească.

Dacă până aici am laudat băile din St. Georgiul român ca singurele băi românești din țara noastră, nu urmează ca să nu aibă și scăderi și în adevăr aici chiar multișoare și aceste scăderi ar trebui cât de curând pentru prosperarea acelor băi sanate ori delăturate. Și adică băile sunt proprietatea comunei Sângeorgiul român și le administrează comuna. Băile aduc comunei un venit brut abia de 3-4 mii florini, socotind aici și exportul apei. Comuna fiind săracă și venitul mic, administrația băilor, cu toată bunăvoința și cruțarea, nu poate face investițiile care ar fi foarte necesare pentru prosperarea băilor și așa comuna, în un mod ori altul, mai bine, prin un împrumut corespunzător, ar putea remedia toate defectele de astăzi ale băilor.

În sezonul din acest an a fost până acuma la băile din Sângeorgiu 261 de familii, dintre care 160 au fost române și restul străine¹.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul LXIX, 1906, nr. 175 (9/22 august), p. 3 (articolul este semnat de Dr. P. și a fost în Tiha Bârgăului las data de 17 august 1906).

STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

Contracte diverse încheiate de Societatea acționară „Hebe” pentru bunul mers al activității

Sângeorz-Băi este un vechi centru balnear, proprietățile curative ale apelor minerale fiind cunoscute încă din 1818, dar abia în anul 1858 izvoarele au fost captate și s-au construit instalații pentru băi calde și reci. Proprietatea acestor izvoare a fost a comunei Sângeorz-Băi. Societatea acționară „Hebe” a luat ființă în anul 1879, când un grup de întreprinzători români a luat băile în arendă de la comuna Sângeorz-Băi, pe timp de 25 de ani. După expirarea termenului contractual, societatea s-a desființat iar între anii 1905-1910, primăria comunei Sângeorz-Băi a administrat aceste izvoare în regie proprie.

În anul 1911 s-a constituit a doua societate românească „Hebe”, formată din 7 membrii, care a luat în arendă băile pe timp de 50 de ani, în urma unei licitații publice. La data de 24 septembrie 1911 a avut loc în Bistrița adunarea generală de constituire a Societății „Hebe”, ocazie cu care au fost alese organele conducătoare. Dr. Demetriu Ciuta a fost ales președinte al direcțiunii Societății acționare „Hebe” cu sediul în Năsăud. Capitalul inițial a fost de 200.000 coroane, format din 1.000 de acțiuni a 200 coroane fiecare.

Pentru bunul mers al activității, societatea a încheiat contracte cu persoane care asigurau prestații diverse precum: mășaria (tâmplăria și dulgheritul în lemn), întreținerea cailor și a anexelor aferente, păstrarea igienei stațiunii, închirierea unor edificii de la persoane particulare, cărăușia de sticle cu ape minerale în zone destul de apropiate ale Sângeorzului, spălatul rufelor, și crâșmăritul. În cele ce urmează vom face cunoscut asemenea contracte încheiate de societate cu diferiți prestatori de servicii.

Contract

s-a încheiat astăzi între societatea „Hebe” din Bistrița reprezentată prin d-l Dr. Demetriu Ciuta și între Victor Bodor și soția Vrășmaș Raveca din Borgotiha¹, precum urmează:

1. Societatea „Hebe” angajează pe Victor Bodor și soția ca lucrător măsar la lucrurile de același soi trebuincioase societății ce se vor pregăti în Sângeorgiul-român sau aiurea unde societatea ar avea de trebuință de isprăvit începând de dimineața de la ora 6 până seara la 6. pauza se permite numai în Duminică și sărbătorile cele mari românești – la care a treia zi niciodată n-are să serbeze – cu atât mai puțin serbări necunoscute de sărbători.

2. Angajatul Victor Bodor dacă ar abveni² un caz extraordinar sau trebuința ar fi imperativă, este îndatorat și afară de timpul prescris a îndeplini acel lucru, care fiind de însemnătate mai mare, societatea îl va rebonifica.

¹ Azi Tiha Bârgăului.

² Intervenii.

 STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

---

3. Societatea angajează pe măsarul Victor Bodor și soția în acest serviciu pe o durată de doi ani de la data acestui contract până în 31 decembrie 1913, dar poate abzice în termen de 3 luni.

4. Societatea pentru serviciul amintit în punctul 1 este îndatorată a plăti măsarului Victor Bodor o plată anuală de 1.200 coroane, adică una mie două sute de coroane și cuartir¹ acomodat și lemne de focărit suficiente.

5. La facerea acestui contract Victor Bodor și soția primesc o anticipațiune de 120 coroane, adică una sută douăzeci coroane, ca să-și aranjeze afacerile, care anticipațiune îi va etala – sustrăgându-i din simbrie lunar câte 15 coroane până se va plăti.

6. Victor Bodor și soția se obligă ca într-o zi a se muta în Sângeorgiul-român cel mult până la 1 martie 1912 de când i se va pune în curent și simbria. Dacă aceia n-ar urma, atunci contractul se consideră de desfăcut și ei sunt îndatorați a replăti anticipațiunea numaidecât.

7. Angajatul Victor Bodor este de obligat a isprăvi după cea mai bună cunoștință a sa și după preținsele dispozițiuni a direcțiunii toate lucrările lui predate, este îndatorat a observa cea mai severă disciplină față de direcțiune și oficianții săi.

8. Măsarul Victor Bodor și soția se obligă cu ziua intrării în serviciu, precum și în întreg timpul angajat că nu vor bea băuturi spirtoase, vor trăi în trai conjugal în armonie, nu vor înscena gâlceavă sau alte inconveniente cu care să devie insuferibili² societății. Dacă ar comite așa ceva, atunci la moment li se poate dezice serviciul mai departe.

9. Dacă angajatul n-ar lucra lucrurile predate, așa ca să corespundă lucrul cu timpul trecut sau dacă ar absenta din lucru fără motive, atunci societatea este îndreptățită a-i detrage plata pe timpul competent și la caz mai grav a-l alunga din serviciu. Timpul absent din cauza morbului se va considera după prescrierile din legea în vigoare.

10. Pentru caz de daune făcute societății sau pentru rebonificarea anticipațiunii luate Victor Bodor și soția Vărășmaș Raveca din Borgotiha garantează cu averea lor nemișcătoare din comuna Borgotiha la nr...., nr. parcelar care dau voie fără altă declarațiune din partea lor să se prenoteze la cauțiune pentru suma daunei a cauțiunii.

Acest contract s-a citit explicat în limba ambelor părți contractante și s-a primit fără observare irevocabilă.

Borgoprund³ la 25 ianuarie 1912

Ca martori
 Maria Bozga
 Bozga Ilarion

Victor Bodor, măsar
 Raveca Bodor⁴.

După aceea s-a întocmit un alt act, obligațiune, din partea prestatorilor de servicii.

---

¹ Locuință temporară.

² Nesuportabili.

³ Azi Prundu Bârgăului.

⁴ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, *Inventarul Societății Acționare „Hebe” din Sângeorz-Băi.*

 STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

Obligațiune

adică una sută douăzeci coroane, care subscribul dimpreună cu muierea mea i-am primit de la d-l Dr. Demetriu Ciuta președintele societății „Hebe” ca anticipațiune din plata mea angajată în contract și mă oblig această sumă a o sola în rate lunare a 15 coroane când mi s-a solvi simbria mă învoiesc să mi se detragă¹. Despre această sumă dăm bani cu averea noastră mișcătoare și nemișcătoare și ne învoim la caz necesar să se întabuleze² această sumă ca ipotecă pe aceia care este în comuna Borgotiha partea I.

Această obligație s-a citit și scris în prezența de martori.

Borgoprund la 25 ianuarie 1912.

Ca martori:

Ilarion Bozga

Maria Bozga

*Victor Bodor
măsari
Raveca Bodor³*

Contract de serviciu

s-a încheiat astăzi între Ion Greab și soția Palagia Greab n. Bodi ca servitorii societății acționare „Hebe” din Bistrița reprezentată prin d-l Dr. Demetriu Ciuta din Bistrița, precum urmează:

I. Ion Greab și femeia Palagia se acontează cu ziua de astăzi în serviciu la societatea „Hebe” în comuna Sângeorgiul-român sau aiurea unde a demanda⁴ stăpânul și anume Ion ca servitor lângă cai și muierea la acele lucruri care vor fi posibile să le isprăvească dânsa. Durata serviciului se defige pe un an, de la data obligațiunii până la 26 faur 1913.

II. Servitorii Ion și Palagia sunt îndatorați a îngriji de cai, conform mandatului oficialului scâlzilor și după cea mai bună știință și pricepere a sa, a îngriji de nutreț și toate rechizitele ce i se vor da în seamă cu inventar și dacă s-ar strica, ar pierde ceva din vina lor sunt îndatorați a le restitui din avutul lor.

III. Societatea se obligă a le da o simbrie anuală de 600 coroane (șase sute coroane) solvabilă în rate lunare anticipative, apoi quartir și lemne pentru focărit.

Servitorii se obligă a fi totdeauna trezi și supuși la cele ce i se vor demanda.

După citire și explicare corectă din vorbă în vorbă în limba românească, acest contract s-a scris și declarat de acceptat.

Bistrița la 26 Faur 1912.

Ca martori:

Ilarion Bozga

Schultz Absalom

Anania Sas

---

¹ A deduce, a scădea.

² A înscrie definitiv un act de proprietate sau un drept real imobiliar în cartea funciară.

³ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, *Inventarul Societății Acționare „Hebe” din Sângeorz-Băi.*

⁴ A ordona.

 STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

Greab Ion
Greab Palagia
În nomine „Hebe”
Dr. D. Ciuta¹.

Contract de lucru

s-a încheiat astăzi între societatea acționară „Hebe” și între Urs Dumitru lucrător din Sângeorgiul-român, precum urmează:

1. Societatea „Hebe” reprezentată prin d-l inginer Alexa Candale dă spre curățire toate străzile aflătoare pe teritoriul scaldei și anume la hotelul „Hebe” un bazin și 2 canale cu rezervoare, 2 prize la hotelul vechi, una groapă la casa Szakacs cu 4 despărțăminte, una groapă cu toate despărțămintele ce se află lângă popicărie și 2 rezervoare aflătoare pe mijlocul scaldei la vest-nord.

Toate aceste Dumitru Urs are a le curăța, spele cum e mai bine și a le lăsa scândurile iară cum au fost, excrementele a le îngropa destul de afund așa ca să nu se simtă miros.

2. Societatea se îndatorește a solvi pentru toate lucrările amintite în punctul 1 o sumă de 50 coroane, cincizeci de coroane și anume 10 coroane la încheierea contractului, restul când va termina lucrările.

După citire și explicare în limba maternă, am scris acest document declarând că-l primim și este după târg redactat.

Sângeorgiul-român la 12 aprilie 1912.

Ca martori:

Ilarion Bozga

Vasile Popan

X Dumitru Urs
prin Ilarion Bozga².

Contract

încheiat între locuitorul din Sângeorgiul-român și societatea acționară „Hebe” reprezentată prin președintele ei Dr. Demetriu Ciuta din orașul Bistrița cu următoarele condițiuni:

1. Eu Borgovan Ilie din comuna Sângeorgiul-român închiriez pe timp de un socotit de la 1 mai 1912 până la 1 mai 1913 casa mea situată în comuna Sângeorgiul-român valea Borcutului cu nr. ... compuse din două odăi, grajd cu una șură lângă care este o magazie, precum și o grădinuță în fața casei cu tot ce le aparține, pentru care primesc suma de 100 coroane, una sută coroane și anume pentru edificii 30 coroane și pentru grădină 70, plătiți în patru quartale³ a 25 coroane anticipative.

Înainte de a preda în samă edificiile și tot ce le aparține sunt obligat a pune scândurile și lemnele trebuincioase, atât la podul grajdului sus, și ușile în bună regulă. Acoperișul, atât a casei cât și a grajdului și șurei, sunt obligat a repara astfel ca să nu ploaie. Fântâna și halăul de adăpat vitele asemenea ne le va da în stare bună.

---

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, Inventarul Societății Acționare „Hebe” din Sângeorz-Băi.

² Ibidem.

³ Sferturi.

STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

2. Societatea „Hebe” închiriază cele specificate mai sus în condițiunile cuprinsă în articolul nr. 1.

După citirea și explicarea acestui contract în limba maternă declar că l-am priceput întreg conținutul lui și îmi dau consimțământul prin subscrierea cu mâna proprie.

Sângeorgiul-român la 18 mai 1912

Înaintea noastră

Emil Cutean

ca martor

Alexa Candale

ca martor

Borgovan Ilie
„Hebe” Societate Acționară
Dr. D. Ciuta¹.

Contract de cărăușie

care s-a încheiat în ziua de azi între societatea acționară „Hebe” și între Alexandru Pop locuitor în Bistrița precum urmează:

1. Societatea acționară „Hebe” angajează pe Alexandru Pop locuitor în Bistrița ca cărăuș pe timp de un an, adică începând cu 1 ianuarie 1913 până la 31 decembrie 1913 pentru cărăușitul apei minerale „Hebe” de la izvor din Sângeorgiul-român la diferite locuri unde va fi trimis de societate și adusul sticlelor goale îndărăt la Sângeorgiul-român, pe lângă prețurile statorite² în tariful de cărăușie a societății acționare „Hebe”, care sunt specificate mai jos.

Sticlele cele mici de 1/2 litru se vor considera tot două mici la una mare 1/1 litru. Daunele sau pagubele care le va face cărăușul societății spărgând sau neîngrijind de sticlele care sunt a se transporta, este dator a le plăti. Societatea își susține dreptul, la caz, dacă sus-menționatul cărăuș în decurs de 24 ore de la provocare nu ar face destul obligământul amintit mai sus, a lua pe spesele lui alt cărăuș, eventual a pretinde despăgubire.

2. Alexandru Pop se învoiește cu aceste condițiuni și se obligă a le ține cu cea mai mare punctualitate.

3. Cărăușul primește de la societate anticipativ 700 coroane, care sumă se va amortiza din cărăușiile făcute.

Tarif de cărăușie:

Năsăud (Naszod).....	2 sticle mici sau 1 mare 2 fileri
Borgoprund (Borgoprund).....	2 sticle mici sau 1 mare 2 fileri
Bistrița (Bestercze).....	2 sticle mici sau 1 mare 3 fileri
Bethlen (Bethlen).....	2 sticle mici sau 1 mare 4 fileri
Reteag (Retteg).....	2 sticle mici sau 1 mare 5 fileri
Dej (Des).....	2 sticle mici sau 1 mare 6 fileri
Gherla (Szamosujoar).....	2 sticle mici sau 1 mare 7 fileri
Cluj (Kolozsvar).....	2 sticle mici sau 1 mare 9 fileri

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, Inventarul Societății Acționare „Hebe” din Sângeorz-Băi.

² Stabilite.

STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

Lechința (Szaszlekcncze).....2 sticle mici sau 1 mare 5 fileri
Teaca (Teke).....2 sticle mici sau 1 mare 6 fileri
Reghinul săsesc (Szaszregen).....2 sticle mici sau 1 mare 7 fileri
Oșorhei (Marosvasarhely).....2 sticle mici sau 1 mare 8 fileri
Gurghiu (Görgényszentimre).....2 sticle mici sau 1 mare 9 fileri

Acest contract după citire și explicare din cuvânt în cuvânt se primește de ambele părți și să subscrie în față de martori.

Bistrița la 16 noiembrie 1912.

Înaintea noastră: Emil Cutean, ca martor

„Hebe” Societate Acționară

Pop Alexandru¹.

Contract

s-a încheiat astăzi între societatea acționară „Hebe” din Sângeorgiul-român și între Olariu Irimie și Maria Pop, iarăși din Sângeorgiu, precum urmează:

1. Societatea acționară „Hebe” angajează pe Olariu Irimie și Maria Pop de crâșmari în edificiul numit Szakacs, până în 15 iunie 1914, cu salar lunar de 10 coroane (zis zece coroane) plătitibil posticipativ, pe lângă salar lunar primesc un stânjen de lemne și locuința în natură, constătătoare din o odaie, culină, odaia pentru crâșmă, cămară și pivoniță.

2. Maria Pop și Olariu Irimie se obligă în caz dacă societatea „Hebe” ar voi să dea crâșma pe sezonul de vară în arendă mai curând ca până în 15 iunie 1914, să părăsească locuința totodată și crâșma, dar la caz de societatea nu ar da-o în arendă, numiții sunt obligați a rămânea până la timpul numit, adică până la 15 iunie 1914.

După citire și explicare din cuvânt în cuvânt primim toate condițiunile cuprinse în acest contract și în prezența alor doi martori îl subscriem.

Sângeorgiul-român la 1 noiembrie 1913.

Silviu Neamțu

martor

Donisa Borgovan

martor

Olariu Irimie

Maria Pop²

Contract

încheiat în ziua de azi între societatea acționară „Hebe” și Cășian Maria, ambii locuitori din Sângeorgiul-român precum urmează:

1. Societatea „Hebe” angajează pe Cășian Maria de spălătoare a rufelor din hotel „Hebe”, casa comună și hotelul vechi.

2. Cășian Maria se obligă a spăla rufele fără excepțiune și cu prețurile următoare, - 1 ștergar cu 6 fileri, 1 față de pernă 6 fileri, cearceafulurile unul cu altul 16 fileri bucata, după ce ea ia în samă asta Stoica Ilona și e obligată totdeauna a le preda iară dânzei. Pentru rufele preluate garantează și so-

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, *Inventarul Societății Acționare „Hebe” din Sângeorz-Băi.*

² *Ibidem.*

 STAȚIUNEA SÂNGEORZULUI DIN ALTE VREMURI

țul ei Petru Cășian.

3. În cazul când rufele nu ar fi bine spălate și călcat este obligată a le spăla mai o dată.
4. Prețul spălării totdeauna se plătește ulterior.
5. Acest contract s-a citit prin cuvânt în cuvânt, s-a explicat în prezența alor 2 martori. Sângeorgiu la 18 februarie 1914. (Semnăturile indescifrabile)¹.

Contract

încheiat în ziua de azi între societatea acționară „Hebe” din Sângeorgiu și între Maria Pop, iarăși din Sângeorgiu, precum urmează:

1. Societatea acționară „Hebe” angajează de spălătoare a rufelor ce se vor folosi la băile calde, băile reci și la toate odăile din hotel „Hebe” și celelalte aflătoare pe teritoriul scaldelor, pe timpul cât va ținea sezonul băilor plătindu-i anticipativ de fiecare bucată mică sau mare care se dau la spălat câte 5 fileri de bucată.
2. Maria Pop primește de la societate o odaie de locuit, două fiere de călcat rufele, cărbuni, lemne pentru foc la căldare, funii pentru întins rufele și o căldare pentru fiert rufele spre folosință.
3. Primește Maria Pop din partea societății, săptămânal, gratis două băi calde și reci câte va voi.
4. Maria Pop este obligată a ocupa postul la timpul când va fi avizată din partea societății și a-l părăsi numai atunci când societatea îi va spune.
5. Maria Pop este obligată a spăla rufele fără excepțiune și mai este permis a folosi la spălatul rufelor (Maros-szoda) la caz dacă ar observa că folosește din acest material stricăcios rufelor va fi pedepsită cu 50 coroane.
6. Societatea are dreptul ca în toată săptămâna când se face solvirea veșmintelor spălate să-i tragă de la Maria Pop câte 5 coroane, care sumă va servi de cauțiune în cazul când nu ar satisface conform condițiilor din acest contract.
7. Societatea, fără de prețul sus numit, mai contribuie la cumpărarea săpunului și a sodei cu 10 coroane, care sumă i se va solvi în decursul sezonului.
8. Maria Pop primește în ziua de azi de la societate anticipație de 25 coroane, care sumă o recunoaște prin subscrierea acestui contract.
9. Subscrisa Maria Pop primesc toate condițiunile cuprinse în acest contract și mă oblig a le îndeplini așa după cum sunt pretinse. Sângeorgiul-român la 12 martie 1914².

---

¹ Ibidem.

² Ibidem.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

- PUBLICISTICA -

GRAZ, 16 MAI 1873

Dintr-o corespondență originală publicăm mai întâi o scurtă descriere a festivității jubiliară din Mai a românilor de acolo, a unui act, prin care românimea de acolo au stors respect înaintea străinilor:

„Încă în 12 Aprilie se adună junimea de la toate școlile înalte în urma unei convocări din partea d-lui Dr. P. Tancău, cel mai veteran și mai stimat între noi, la o conferință, în care se alege spre scopul amintit o comisiune în persoanele distinșilor domni Dr. Tanco, drnd. D. Balașiu și fil. A. P. Alexi (Amintesc aici, că atât la această consultațiune, cât și la tot decursul festivității, *Societatea Românismul*, la care aparțin vreo 5-6 tineri nu au participat, nici la parastasul martirilor lui 1848).

Sosește ziua dorită de 15 Mai.

D-l cavalier de Boitor c. r. capelan în pensiune și asesor consistorial, la rugarea comitetului, benevol a celebra la ora 9 în biserica protestantă un parastas în memoria marilor umbre, Bărnuțiu, Șuluțiu, Maiorescu, Pumnul, Iancu, Mureșianu, Buteanu, Dobra și a tuturor martirilor din anii 1848/9, cu care ocaziune se intonă divinul *Deșteaptă-te Române*. La finea parastasilui Venerabilul nostru părinte Boitor ține o vorbire plină de patriotism. Lăuda pașii tinerimii, și-i recomanda și pe viitor virtuțile străbune, iubire de națiune, patrie și religie.

La ora 4 p. m. se întrunește tinerimea la un banchet românesc la care fu onorată de Venerabilul d. Boitor și d. maior în pensiune P. Popoviciu, care a durat pana la ora 12 noaptea.

D-l președinte al comitetului Dr. Tancău deschide festivitatea prin o foarte frumoasă vorbire, în care accentua însemnătatea zilei de 15 Mai.

D-l A. P. Alexi predă un discurs, prin care dezvolta epoca tiraniei barbare ce a flagelat pe poporul român; evenimentele lui 15 Mai, și a anilor 1848/9, cu deosebire luptele pandurilor lui Iancu; un scurt reviu peste trista stare a românimii și, în special a Transilvaniei martire; și în urma mijlocului de a promulga pentru românime, unu viitor mai fericit, recomandând tinerimii familiarizarea ideii sublime a unei Confederațiuni latine.

Urmează mai multe declamațiuni, care toate fura primite cu cel mai viu entuziasm.

D-l N. Ciucianu medicinist declama *Către martirii români* de A. Mureșianu, D-l Filipescu, tehnic, *Către renegați* de I. Vulcan, d-l Petricu și Stoianoviciu elevi la Școala de comerț, acesta din urmă din Romania liberă, *Să ne unim* de I. Vulcan și *Marseieza* lui Mureșianu *Deșteaptă-te române*.

Se cântară mai multe piese naționale, începând cu *Marseieza română*, iar d-l Alexi ne

GRAZ, 16 MAI 1873

spune prin tonuri de flaut cum simțește românul ardelean. Acestora urmară o mulțime de toaste pentru cei mai distinși bărbați ce lucră în via românismului. Șirul toastelor îl deschide A. P. Alexi mulțumind veneraților distinșilor domni Boitor și Popoviciu în numele comitetului și a junimii pentru călduroasa îmbrățișare a acestei festivități naționale. Cu ochii plini de lacrimi se scoală bătrânul părinte Boitor spre a mulțimi tinerimii pentru această onoare și fericire, care de 30 de ani nu au avutu-o până în astăzi, îmi lipsesc cuvintele, iubirii mei, ca să vă exprim aicea ce-mi simțește inima, bucuria și fericirea ce o am astăzi nu am avutu-o de 30 ani.

Dintre celelalte toaste mai amintesc a d-lui P. Dehelean, filosof, pentru președintele din 15 Mai 1848 - Mitropolitul Șaguna, care se mai afla în viață și pentru memoria fericitului Mitropolit Șuluțiu, d-l Crișan tehnic pentru colegii lui Iancu, Balint și Axente și pandurii lui Iancu. Se mai toastară pentru Barițiu, Cipariu, Roman, I. Mureșianu, Babeș, Hodoș, Mocioni, Rațiu, Măcelariu și alți bărbați atât de dincoace cât dincolo de Carpați, iar d-l Balaș între cele mai vii aprobări intru Unirea junimii române, căci numai pe astăzi cale își va împlini misiunea sfântă,, precum și-au împlinit-o cea germană începând de la Arndt și Fichte, până astăzi la fapta unitate germană. În decursul petrecerii sosesc mai multe salutări de la Viena, Arad, Blaj, Sibiu și o scrisoare de la d. T. Ciontea, care-și exprima durerea că fiind morbos nu putu participa la prima sărbătoare românească din Graz.

Când aș voi iubite Redactor să vă descriu entuziasmul și însuflețirea românească observată la această petrecere și impresiile mele, nu aș mai putea fini. Eu vă mărturisesc, că dacă d-l Boitor nu a simțit această fericire de 30 ani, eu încă nu am avutu-o de când petrec în Graz. Uitasem că mă află în țară străină depărtat de scump căminul părintesc, mă credeam a fi în mijlocul României. Fericirea rară de la această festivitate nu o voi uita nicicând, survenirea-mi va fi scumpă și eternă¹.

V-am împărțit și descrierea serbării de 3/15 Mai, nu ca să ne lăudăm înaintea lumii, precum ne strigă cei de la *Românismul*, care ne zic că noi numai pentru aceea aranjăm sărbători românești, ca să avem ce scrie prin foi, - nu domnul meu, căci faptele frumoase românești se laudă de sine, ci o făcui aceasta ca publicul nostru să știe și să se îmbucure, să vadă, că dacă nu întreaga tinerimea e pătrunsă de sfintele idei de unire, frățietate și de sfințenia cauzei române, avem o mare legiune, care-și cunoaște misiunea, știe fi la culmea demnității sale și că națiunea noastră să privească cu mândrie la această bravă tinerime, căreia mâine, poimâine, are să-i concreadă destinele viitorului său.

Nu ar fi fost mai frumos, când această primă sărbătoare românească ar fi întrunit pe toți românii de aici? Iar publicul român nu ar simți cu mult mai mare bucuria, când ar citi că această festivitate fu serbată de întreaga românie de aici? Și eu ce fericire aș fi simțit, când aș fi putut reporta așa.

Eu nu aș dori afla decât că această dezbinare (!) dăunoasă a tinerimii de aici să fie cea din urmă. Bine ar fi, când *Societatea Românismul* ce are un scop atât de nobil și românesc, și de a cărei nume, ce invoală toată programa aspirațiilor românești, alte societăți pot fi geloase - și-ar corija calea apucată până acuma, care nicicând nu o va duce la scop, la onoare... Căci tactica dânsei, observată atât cu astăzi ocaziune, cât și cu ajunul anului nou orice alta putea exprima, numai românism nu! Este românism, este cultura de inimă, este noblețea

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXXVI, 1873, nr. 37 (12/24 mai), p. 2.

GRAZ, 16 MAI 1873

română, când cei de la *Romanismul* cu ocaziunea serbării anului de la anul nou, ignoră pe nemembrii societății, ca și când ar fi cu păr de lup, preferând pe sași, nemți și alți străini? Este românism și cultura de inimă a domnilor de la *Societatea Românismul*, cu care cultura vă place a vă mândri însă pe calea publicității?! Las să vă judece tribunalul publicului român! Eu mă mir numai de atâta cutezanță, și - dacă să mă folosesc de un termen nimerit - de atâta nerușinare de care ar trebui să plesnească obrazul acelui reprezentant al *Românismului*, ce-și arogă competența de a face prin foi publice imputări celor mai bravi dintre tinerime, că nu și-ar împlini datoriile de studenți, și că nu au cultura de inimă, pe când dumnealui s-ar mândri cu acea cultură. Că se ține de datoria fiecăruia, ar fi bine dumnealor de la *Romanismul*, când fiecare se va îngriji de împlinirea lor, dând pace la alții, și cu deosebire aceluia, care au destul de sever control, fiind toți stipendiați. Mai bine ar face dumnealor când, în loc de a arunca cu tină în colegii și confrății lor și în loc de a imputa bătrânilor, de la care noi toți trebuie să învățăm, ar învăța a cunoaște că exprimă singur numele societății, cuvântul *Romanismul* și atunci altcum vor lucra! Nu e bine ce faceți d-lor de la *Romanismul*, nu e bine! Bine ar fi să corijați tactica condamabilă, și aceasta în interesul d-voastră, în interesul tinerimii de aici, în interesul cauzei naționale! Nu pot fini, iubite redactor, această corespondență care, cred că va fi ostenitoare pentru cititorii *Gazetei*, fără de a aminti despre impresia plăcută ce o făcuse festivitatea românească din 3/15 Mai asupra publicului de aici, care, mare parte, doară nici nu știau ca există români în Graz. Cea mai lătită foaie de aici, *Tagespost*, care numai cu câțiva mai înainte publicase unu articol despre cauza Transilvaniei, plin de invective, comparându-ne cu țiganii, acea foaie, zic, vine cu astă ocaziune a ne lăuda sărbătoarea noastră de emanciparea ungușilor - cum zice dânsa. Și foile vieneze vin a reporta despre sărbătoarea noastră. Profesorii de la școli înainte ne întâmpinară cu gratulări și simpatii călduroase.

Iaca ce-mi vorbi, între altele, d-l profesor Dr. Peters, pe care cred că-l vor cunoaște mulți români din munții Bihorului, din timpul excursiunilor sale științifice, pe când încă se afla ca profesor în Pesta: „Mă bucur, că d-voastră arătați viață aici în Graz; aveți dreptul să vă mândriți cu poporul d-voastră, căci în adevăr aveți un popor brav, un popor cu însușirile și virtuțile cele mai frumoase. Îți mărturisesc că eu am admirat ospitalitatea și amiabilitatea poporului românesc din munții Bihorului, din timpul petrecerii mele acolo; poporul d-voastră țărănesc este superior la multe popoare, chiar și celui nemțesc. Eu fără a ști limba d-voastră fui primit în toată coliba cu cea mai mare căldură și prevăzută cu toate; eu am mari speranțe în acest popor țăran întru înavușirea și înaintarea științelor. Este adevăr că sistemele guvernamentale le împiedică mult, atât sistemul lui Bach, cât și cel de astăzi sunt rele, însă de deznaționalizare să nu vă temeți; nemții încă s-au luptat mult; ei au umblat în școala franceză, cu deosebire prin secolul 17 și 18. Științele vă vor ridica și mântui de orice pierire”. Astfel îmi vorbi un neamț, un bărbat de autoritate pe câmpul științelor, un adevărat erudit!

Finesc, iubite Redactore, această lungă corespondență, cerându-ti scuzele dumnitale și ale stimaților cititori, și dorind din inimă, că în scurt se va putea împărtăși îmbucurătoarea știre, că între junimea de aici s-au șters toată neunirea, neînțelegera și separatismul.

Primește și astădată te rog expresiunea distinsei mele stime și iubire.

Publiu¹

¹ *Idem*, nr. 38 (16/28 mai), p. 2.

DIN GRANIȚĂ

NĂSĂUD ÎN 8 AUGUST 1872

Mult Onorate Domnule Redactor!

În nr. 54 al „Gazetei Transilvaniei”¹ s-a publicat un articol din Năsăud cu data 15 Iuliu a. c., în care un corespondent necunoscut mă atacă mai întâi pe mine și după aceea pe domnul vicar episcopesc Grigore Moisil pentru alegerea deputatului dietal Ludovic Ceri avocat de țară în Pesta, în cercul alegator Monor - Năsăud, inculpându-ne de egoiști, ambițioși și binelui public stricători.

Nefiind nici una, nici alta incriminare adevărată, vin prin aceasta a răspunde la suscitatul articol.

Este adevărat că eu am candidat pe domnul Ludovic Ceri de deputat pentru ciclul dietal viitor, însă unde? Cum? Și pentru ce? Înaintea edificiului oficiatului, sub cerul liber, în prezența tuturor alegătorilor, franc și fără rezervă ca pe un bărbat care a lucrat foarte mult pentru binele tuturor 44 comune foste grănicere din acest district, ca pe un bărbat care a justificat pe deplin încrederea pusă în dânsul².

Așa domnul meu, nu am umblat nici eu, nici domnul vicar cortesind pentru domnul Ceri în înțelesul dumnitale, fiindcă de o parte nu aveam lipsă de așa cortesire, iar de alta nu suntem de aceia de care te nevoiești a ne colorii.

Și aceea este adevărat, că toți câți au ales pe domnul Ceri sunt bine disciplinați, această însușire documentează că au știut ce fac, când au pășit la alegere, pășind în unu mod, care îl face pe fiecare demn unei ființe raționale.

Se poate oare ca un bărbat umblat în școala vieții practice, văzând și simțind binele ce provine din ascultarea vorbelor de mai înainte a unuia, în caz asemenea să nu mai voiască a ști de el?

Aceasta, unu grănicer român nu o va face niciodată, mulțămită lui Dumnezeu! Nu este niciunul între alegătorii domnului Ceri³.

Fără disciplină nu plătește omul doi putori, uitate numai în jurul dumnitale și vezi că unde a ajuns națiunea română din Transilvania, - unii sunt activiști, - alții pasiviști, - alții naționali democrați în înțelesul lor până la alta ocaziune, - alții mai știe tatăl cel ceresc, ca ce.

¹ Articolul la care se face referire a fost publicat în numărul din luna iunie (2020) al revistei sub titlul „Afaceri dietale”.

² Dar pentru cauza națională politică a justificat încrederea națiunii cu un singur cuvânt? Față cu interesul general național particularismul material trebuie să se abnege. Iertați-mi convicțiunea mea refrangibilă (nota redacției „Gazetei Transilvaniei”).

³ A câștigat d-l Ceri ca deputat prin legislativă, ori numai ca avocat prin stăruință privată? Distinge că aceasta o putea face și ca avocat. Vom vedea cum va justifica și încrederea națiunii, nu numai a particularilor și în dieta viitoare (nota redacției „Gazetei Transilvaniei”).

NĂSĂUD ÎN 8 AUGUST 1872

Și aceștia numai de acolo, că toți vor să guverneze (?), toți a trece de oameni mari și martiri, batjocorind pe aceia pe care ei însuși și i-au ales de conducători în afacerile politice ale națiunii române - bunăoară cum faci și dumneata cu domnul vicar, glorificând pe domnul vice-protopop Tanco din St. Georgiu, ale cărui merite pentru națiune necum Transilvania, da nici districtul acesta nu le știa - din cauză că nu sunt.

Eu, domnul meu, nu am întrebuițat vorbe apucătoare, nici bani, nici băuturi, ca să înșel pe alegătorii ce se țin de partea mea - nu! Fiindcă astfel de manevre le despici de tot, - alegătorii mei cum au venit așa s-au dus, cu suflet curat, inimă română și trezi(!) de tot.

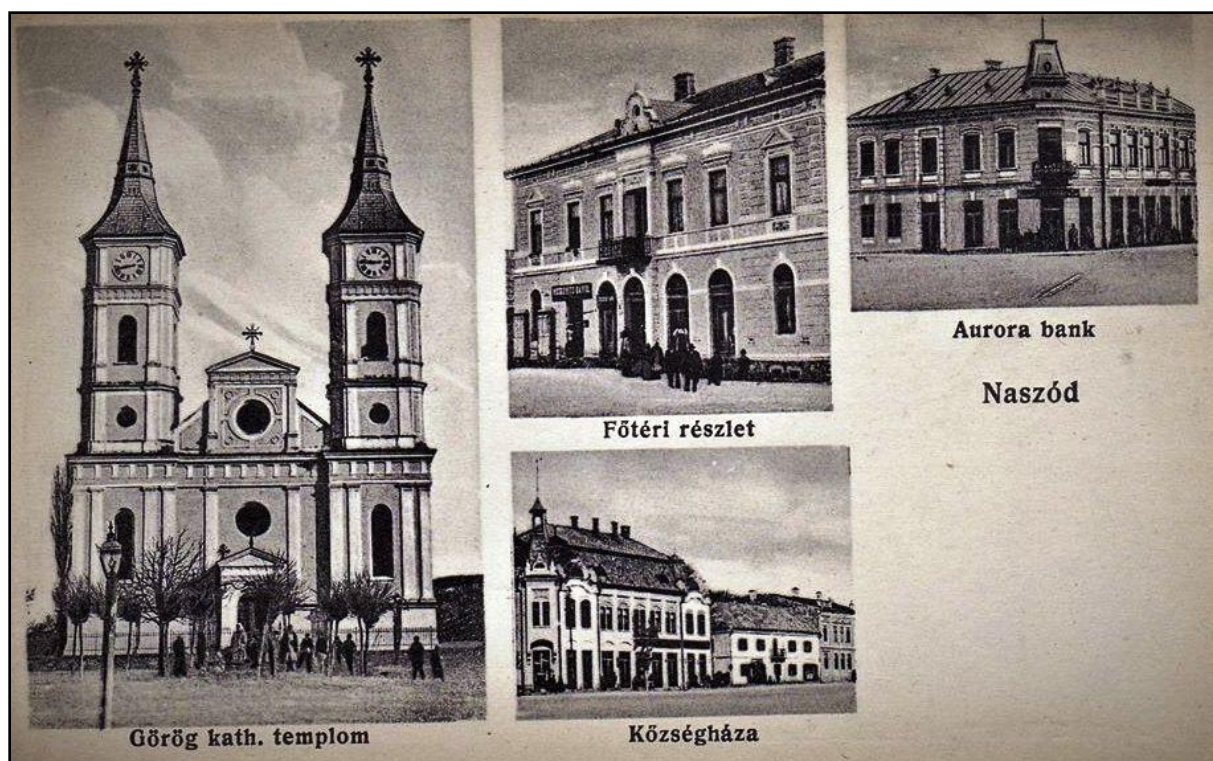
Din tinerețile mele am servit în acest district, cu puțină întrerupere, însă până de un timp încoace nu s-au aflat nimenea a mă calomnia.

Cu toate acestea poți fi însă sigur, că nici dumneata, nici aseclii d-tale nu veți fi în stare a înfăptui ce voiți, fiindcă adevărul și dreptatea nu pot pieri.

Viitorul va arăta că cine din noi, cei defăimați sau defăimători, sunt și au fost bărbații care considerând interesele acestui district român au făcut pasul cel nimerit și făcându-l, - cu ce succes.

Ca să se vadă că pe cine am ales de ablegat dietal, cât de curând va urma și programa aceluia.

Nicolae Beșanu, m/p., protonotar districtual și alegator¹.

Biserica Greco-Catolică din Piața Centrală, Banca Aurora, Primăria
Editată de Kaim Mozes la Năsăud în 1917, necirculată
- Colecția Cornel Rusan -

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov. Anul XXXV, 1872, nr. 62 (9/21 august), p. 3.

NĂSĂUD ÎN 8 SEPTEMBRIE 1872

Mult Onorate Domnule Redactor!

În nr. 62 al „Gazetei”, a. c., a ieșit o corespondență a d-lui protonotar Nicolae Beșianu din Năsăud, prin care combate corespondența mea din 15 iulie a. c. despre alegerea deputaților din districtul nostru ieșită în numărul 54 al „Gazetei”.

Dați-mi voie D-le Redactor a-mi face și eu contra reflexiunile mele. Înainte de a începe vă spun că mult m-am mirat cum de d-l Beșianu avu atâta curaj, să nu zic - alta - a ieși la publicitate și a întuneca adevărul chiar ca lumina al corespondenței mele numite, numai cu scop de a orbi lumea. Vă spun că nu pricep pentru ce dânsul, dacă a comis ceva păcate nu tace, ci trădându-se el pe sine și dezvăluindu-și crima înaintea națiunii române, în ușurătatea minții se blamează înaintea lumii. Domnule Beșianu! De tăceai, mai bine făceai, căci nu eram silit a da publicității și mai încolo unele slăbiciuni din districtul nostru, văzând însă că d-ta cu comanda d-tale căprărească voiești a-mi impune și mie și a mă clasifica de mincinos, sunt silit a mă apăra.

D-ta, d-le Beșianu, îndată la începutul corespondenței d-tale, zici ca te am atacat, apoi trăgând și pe d-l vicar pe lângă d-ta în luptă, ca cu atâta să apari erou mai mare, zici, că v-am inculpat „de egoiști, ambițioși, binelui public stricători, și v-am incriminat”, judece-vă Dumnezeu și vă inculpe națiunea întregă română, de ați făcut ceva rău, eu, însă în corespondența mea nu v-am inculpat, nici am exprimat cuvânt de calomnie cât negru sub unghie în contra d-voastră, citește numai bine corespondența mea și vei vedea și te vei convinge.

De cumva însă d-ta, d-le Beșianu, cuvintele din corespondența mea „cu deosebit recunoștință în astă privință pentru multele osteneli puse întru salvarea onoarei districtului merită d-l protonotar Beșianu, etc.”. Și mai încolo fiindcă te-am numit „regeneratorul virtuții a doua reînviată”, aceste cuvinte, dacă d-ta d-le Beșianu nu le ai în înțelesul zis, ce le primești de ironie, atunci nu sunt eu de vină, d-ta însuși fără de a-ți zice eu, mărturisești înaintea lumii, cum că laudele grămădite asupra dumnitale publicul cititor trebuie ca să le ia ca ironie. Cine te pune, d-le Beșianu, să te cotcorozești în public, că ai făcut ceva? Slab fur ești că-ți alungi albina de pe nas, fără de a-ți zice cineva că ai furat stupul, știi povestea asta din timpul graniței? Apoi așadar, onorat public cititor! Binevoiește a lua și a înțelege laudele atribuite d-lui Beșianu din corespondența mea, numai că ironie, pentru că dânsul așa zice, - încât însă a lucrat bine ori rău, binevoiește a-l judeca după cele descrise în corespondența mea mai sus numită care, toate din punct în punct le susțin, că adevărate și drepte, scrise numai într-un mod cât se poate de moderat.

Mă mir, d-le Beșianu, cu ce față și cu ce cunoștință poți și cutezi a vorbi în public și a zice, că atât d-ta cât și d-l vicar nu ați cortesit pentru maghiarul Cseri la alegerile trecute, când aceasta e fapta constatată, despre care întreg districtul știe și mai bine comandașii d-tale. Fii bun, nu mă sili să trec în specialități și-ți voi produce sute de martori, și aceasta nu-ți va servi spre onoare nici d-tale, nici d-l vicar. Nu mi-am îndatinat nicicând a seduce publicul prin corespondențe false, văd că astă frumoasă misiune de a întuneca adevărul prin mențiuni înaintea publicului, spre durere, o posezi d-ta în mare grad. Nu ai umblat d-ta, respectiv nu ai fost trimis înaintea de alegeri mai în tot districtul spre a corteși pentru Cseri?

NĂSĂUD ÎN 8 SEPTEMBRIE 1872

Nu ai umblat prin cercul Năsăudului, nu ai trecut pe la Ilva Mică în Bârgău în astă cauză? Unde, văzând că nu-ți merge bine, te-ai dus la Monor unde, având mai mare influență și putere, văzând că-ți succed lucrurile, ți-ai disciplinat cât se poate de bine companii, și de unde nu te-ai depărtat, ca nu cumva în absență, satana să arunce în poporul d-tale seminția dezbinării până i-ai adus la urnă, zi că nu e așa? Nu ați intimidat pe juzii de cerc în astă privință? Când am văzut că unii, în contra convingerii cu ochii plecați în pământ, erau siliți a vota cu d-voastră, trebuia orișicine să conchidă cum că o atare votare e făcută după comandă și presiune, eu singur am auzit pe unul din șarjele d-tale (M), până când în dimineața alegerilor pe străzi aproape de pretoriu împrăștiat în memorie la unii din târgoveții d-tale numele alegândului deputat, iar sărmanii grăniceri - degenerați - ziceau: „bine, bine, d-le, de cum vă vom uita numele Cseri, atunci ne vom aduce aminte de cer și pământ și îndată vom găsi”. După ce, dar, astfel ți-ai plinit mandatul umblând în rușinea capului rupându-ți veșmintele și încălțămintele pe sate, și după ce chiar prin intimidări ți-a succes a-ți câștiga simbriași, și eu zic, că „toți câți au ales pre Cseri au fost bine disciplinați”, cum zici d-ta în corespondența d-tale, și-ți dau tot dreptul, aceea însă ce zici „că au știut ce fac, când au pășit la alegeri, pășind în un mod, care-l face pe fiecare demn unei ființe raționale”. Întâi îți neg simplu, că nu au știut ce fac, și aceasta și dânșii îmi vor concede-o. A doua, însă, ei singuri ar trebui se te ieie la trei parale, că faci satiră cu dânșii, căci te rog a lucra ceva în contra convingerii împins și silit de altul sau de comandant, a merge orbește după altul și principiale lui, chiar și când te-ar duce pe căi rătăcite ori la furci, a-ți lepăda națiunea și scumpul nume, a-ți lua sufletul și conștiința în dinți, pentru a acompaña neadevărul și falsitatea altuia. Asta nu se ține de o ființă rațională, - cred că d-ta d-le Beșianu și mandanții d-tale știu ce au făcut, însă atâta popor nevinovat, care ți-au împlinit voia, zău, nu au știut ce fac, și cu tot dreptul ar putea zice „până când vei mai abuza cu orbească ascultare și marea noastră răbdare d-le protonotar Beșianu”?

Din această cauză, cuget eu, era foarte bine, dacă înainte de alegeri ar fi premers o consultare confidențială între toți alegătorii, nu într-o atâta asupra persoanelor alegând, ce mai mult asupra modului și rezervei, cu care venisem în neplăcuta pozițiune de a fi siliți a alege, după cum aceasta s-a întâmplat la alegerile trecute în districtul nostru unanim și în cea mai bună armonie, aceasta ar fi fost de lipsă cu atâta mai tare, fiindcă știam, cum că națiunea noastră, nedreptățită și înapoiată sub auspiciile guvernului actual, decise și acum a se abține sub atari împrejurări de la alegeri, - apoi, noi, de națiune nu ne vom despărți, cu dânșii voim a trăi, a suferi și a muri, de scumpul nostru nume nu ne vom lepăda niciodată, și dacă avem noi alte treburi private, și avem a trage foloase particulare din politica noastră, nimic ne împiedică a nu lucra ca români în cauze comune, de am câștigat sau cumpărat aceea ce în parte am posedat, nu știu ce să zic d-le Beșianu, a cui e meritul, eu zic, că grănicerii noștri au meritat aceasta cu tot dreptul, după foarte multe servicii prestate, acei grăniceri zic, care deși cu puțină știință, totuși avuseră o politică mai corectă decât a d-tale d-le Beșianu, care astăzi cugeti, că te vor ține că ești martirul regimului prezent, de la care românul în genere nu poate spera nici un favor, și ai lucrat din toate puterile, ca spre rușinea întregului district, să se aleagă aici în centru un ablegat maghiar, care să reprezinte pe românii din districtul Năsăudului în dieta din Pesta, mâine să se întoarcă roata și să vină iarăși Statul - holtereiul cu Verordnungen, d-ta vei fi cel mai sincer subit și vei lucra poate din toate puterile, ca aici în Năsăud să se aleagă de ablegat un Kancuiski sau știe Dumnezeu mai cine, aceasta mai că s-ar putea demonstra și din trecutul d-tale. Grănicerul din acest district își avu totdeauna de

NĂSĂUD ÎN 8 SEPTEMBRIE 1872

deviză „credința neclintită către tron și lupta până la cele mai extremă pentru patria sa” și de la aceasta nu a fost nimeni în stare să-l abată, chiar nici marele patriot și căpitan, care în 48 la Vaizen (Vaț) pe batalionul întâi, floarea grănicerilor, se sili ai persuadea să jure sub stindardul unghuresc.

Așadar, eu cred că era foarte corect, că înainte de alegeri să ne fi consultat toți alegătorii, ca pe lângă ce condițiuni și rezerve să pășim la alegeri, ca așa nici să ne depărtăm tare de corpul întreg al națiunii, care a și fost anunțat conferința prin avocatul Mureșianu, însă ce să vezi, lucru de care trebuie să se scandalizeze orișice om cu conștiința de sine! Văzând guvernamentalii simultanei, că e anunțată o conferință, puseră toate în mișcare, că acea conferință să nu se țină, dădu ordin juzilor de cerc, că numaidecât să-și ducă alegătorii săi la urnă, vedeai cum juzii de cerc duceau pe oameni la alegeri din drept și treceau iute pe dinaintea gimnaziului, unde era să se țină conferința, ca nu cumva să se oprească acolo, și dacă întrebai, unde-i duci pe acești alegători așa iute? Lasă să ne consultăm puțin! Îți răspundea cu durere, nu pot, am ordin săi duc acolo și să-i dau în seamă, - apoi îndată te suiră pe d-ta d-le Beșianu pe tribună ori prea bine sub acăț, ca să îndeplinești planul țesut, unde zvârcolindu-te, - pare că și acum te văd cum îți luai curajul a exprima public aceea ce mai înainte ai măcinat și țesut pe din dos, pentru salvarea și susținerea partidei anti-grănicere, care de la înființarea districtului, sistematic s-a silit a depărta din locuri de influență pe oamenii grănicerilor pe orișice cale și a-i înlocui cu oameni aplecați partidei d-tale, care vreau cu forța să dicteze în district. Toți cei ce voiesc a fi contrari tendinței noastre, toți cei ce voiesc a alege pe un român de ablegat, toți cei ce voiesc a alege cu ceva condițiune, nu ne voiesc binele districtului, nu sunt patrioți buni, cam la aceste se reduceră cuvintele d-tale d-le Beșianu, prea obosit terminându-ți rolul sub acăț, mânără-ți turma din drept și va succes a macula onoarea și ambițiunea națională districtuală prin alegerea unui ablegat maghiar.

Aceste sunt efectele activității d-tale, ca român și amploiat ales de poporul grănicer român, ceea ce așa puțin consideri, ba încă nu te sfiești a-ți aroga ceva spirit de ambițiune și onoare, cum că în mod profetic a-i fi contribuit ceva la bunăstarea și onoarea districtului nostru prin nefasta d-tale procedare. Judece acum națiunea întregă de prezent, care procedură e mai corectă și salutare, a mea și a aseclilor mei (care afară de convingerea proprie și poate alți oameni nepreocupați nu am) sau a d-tale, cu care ne-ai mânjit națiunea, ba chiar mai mult districtul nostru.

Să așteptăm cu răbdarea viitorului, și atunci poate ne vom lumina, ne vom corija erorile, până atunci să fim oameni drepti, și să nu ne rușinăm de faptele noastre, să mărturisim adevărul, și să ne legănăm în dulcea sperare, cum că procedura unuia sau altuia va fi bine remunerată în viitor, până atunci însă îți recomand, d-le Beșianu, să nu abuzezi prea mult cu autoritatea și popularitatea ce ți-o presupui, că o ai în district, și să nu obstruezi principiile d-tale nimănui cu forța.

Autorul corespondenței din 15 Iulie¹.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov. Anul XXXV, 1872, nr. 72 (13/25 septembrie), pp. 1-2.

MEMORII

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”¹

În Budapesta, la spitalul „Crucea Roșie”

Trenul ne duce direct la Budapesta. În 12 decembrie 1914 eram acolo în spitalul „Crucea Roșie” („Erzebet” ... str. Gyori, nr. 17, lângă Pedagogiu care, acum, încă transformat – provizoriu – în spital al Crucii Roșii). Pavilioanele pentru ofițeri fiind pline, pe mai mulți dintre ofițerii sosiți acuma, între care și pe mine, ne-au așezat provizoriu în pavilionul „Machley”, numit așa după numele unui fabricant de piele al cărui fiu a fost în spitalul Crucii Roșii și, care, după aceea, ca recunoștință, a construit acest pavilion pe cheltuiala sa. În acest pavilion am stat numai câteva zile până ce s-a făcut loc liber într-un alt pavilion al ofițerilor. Aici, în pavilionul „Machley”, aveam vecin în patul din dreapta pe locotenentul Tynskay din regimentul 12 glotași din Satu Mare, rănit la un picior tot în Serbia care, din cauza durerilor, se văieta mereu. Ordonanța acestuia era Ion Berinde, tot sătmărean de loc. Gruber, tânărul voluntar de la Grocka, încă era aici. O soră de caritate, svediană (suedeză ?), mă îngrijea cu multă atenție. De aici i-am adresat o scrisoare soției prin care îi aduceam la cunoștință unde și în ce stare mă aflam. După câteva zile mă mutară în pavilionul IV, sala 40, patul nr. 100. Toate pavilioanele acestea, așezate într-un parc, erau edificii la fel construite, cu câte un etaj. În pavilionul nostru ofițerii erau așezați la parter, iar la etaj era sala pentru operații, în celelalte saloane erau paturi pentru soldați și subofițeri. Comandant militar al spitalului era maiorul de husari Ibrany, iar medic-șef Dr. Imredy, profesor la universitate și medic militar cu rang de maior. Șef al despărțământului nostru era medicul Dr. P. I. Haberm, profesor la universitate și medic militar chirurg cu un renume bun. Ajutorul său era medicul Dr. Lang, profesor la universitate și specialist în bolile de nervi. Cu toții eram îngrijiți aici foarte bine și cu mare atenție. Surorile de caritate, cu deosebire Roza neni, Matilda neni (Matilda Mihalca, o româncă de la Baia Mare), tot timpul cât au stat aici au fost la culmea chemării profesionale. Dintre damele care mai făceau serviciu aici, Bice neni și domnișoara Beatrice Hampel, încă merită toată lauda pentru conștiinciozitatea lor. Apoi doamna Saghy, baroneasa Grodel, la fel omenoase și cumsecade.

¹ Mulțumim pe această cale d-lui profesor Liviu Păiuș din Rodna care și-a dat acordul pentru publicarea acestui material deoarece dânsul este cel care a făcut această donație către arhivele bistrițene. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (S.J.A.N.B.-N.), *Jurnalul „Ziar de război 1914-1918” – Florian Aurelian Mureșianu, profesor Arad, pp. 40-51.*

În salonul nostru erau 11 paturi, toate pline (ocupate). În timp de aproape cinci luni cât am stat aici, foarte rar se întâmplă – pentru puțin timp – să rămână câte un pat neocupat până apărea vreun ofițer rănit și-l ocupa. Abia am sosit aici, că Matilda neni, ajutată de locotenentul Molnar – un camarad foarte plăcut și prietenos – îmi schimbă pansamentul. Imediat am făcut cunoștință și cu alți camarazi. La stânga mea era locotenentul Dr. Carol Lome, avocat în Budapesta. Om cult, cu maniere fine și foarte plăcut. El încă era rănit grav la un picior de un proiectil de artilerie (schijă). La dreapta aveam pe locotenentul activ Molnar, care vorbea bine românește, fiindcă își făcea serviciul la un regiment de honvezi din Banat. La vreo două zile după ce m-am instalat în noua locuință (salon) m-am pomenit cu vizita soției mele, însoțită de Irți, fata mea vitregă care, după ce primise scrisoarea, au venit să mă vadă. La despărțire, când am plecat la concentrare, eram întreg și sănătos, iar acum rănit pe pat, neputându-mă mișca. Îmi povestiră despre copii, despre situația lor de acasă, iar eu le-am relatat împrejurările în care am fost rănit și cum am scăpat din mâna sârbilor și prizonierat. La vederea lor, am simțit o bucurie extraordinară însă, din cauza durerilor piciorului, nu puteam vorbi numai cu voce slabă. M-a vizitat și ne-am văzut de câteva ori în timpul cât am stat aici în spital, iar la întoarcere acasă, au dus o parte din bagajele mele, ușurând în felul acesta pe Florea, ordonanța mea.

Rana s-a vindecat destul de repede, în vreo trei săptămâni, dar durerea pe care o simțeam mereu jos în mijlocul tălpii nu înceta deloc, ba de multe ori era foarte vie. Din cauza durerii nu puteam să dorm, să mă odihnesc, din care cauză mi se dădeau aspirine, piramidoane și alte medicamente, după care intram într-un fel de toropeală și nu simțeam durerea așa tare. La început îmi puneam cataplasme reci la picior care mi-au făcut bine. Medicul Hebereru îmi prescrise după aceea băi calde la picior, cât le putem suferi. Piciorul, de la genunchi în jos, mult timp era roșu-vânăt și umflat. Când voiam să mă mișc în pat ori să mă întorc, trebuia să-mi așez piciorul pe perinițe moi, pe care le aveam aici și numai după aceea să fac mișcarea corpului. Plapuma încă nu o puteam suferi pe picior. Am avut confecționat un cilindru care-mi proteja piciorul și numai peste acesta puneam plapuma.

Băile calde îmi făceau tot mai bine și după ele a început, treptat, să se reducă din durerea simțită la început. A fost un mare eveniment pentru mine când, în ziua de 15 martie 1915, m-au scos afară la aer și la soare, cu care ocazie am reușit să-mi trag un ciorap pe piciorul rănit și să mă îmbrac. Aproape trei luni de zile am zăcut în permanență pe pat, după care am făcut primele încercări de a mă ridica și umbla cu cârje lungi, bifurcate în partea de sus, cu care îmi sprijineam subsuorile. Durerile începeau să fie mai suportabile, se mai alinară, ce mă făcea să profit de timpul frumos și să ies afară, așezându-mă pe câte o bancă la soare. În general, programul zilei era acesta: dimineața veneau ordonanțele, curățau salonul și spălau padimentul. Ne era servit dejunul – cafea cu lapte. Ne făceau toaleta și așterneau paturile. Între orele 9-10 era vizita medicului Dr. Hebereru însoțit de Dr. Lang și eventual de vreo medicină, cu câte una sau două surori de caritate. Medicul trecea pe la fiecare pacient. După vizita medicului, pe la ora 10, iară căpătam ceva de mâncare, după care, cei apți, ieșeau la plimbare.

Pe la ora 11 se fac vizite, la 12 se servește prânzul – supă, friptură, legume, compot, prăjitură, fructe, bere, vin. După masă program de odihnă. Pe la ora 2 vizite. După amiază, pe timp frumos, cine putea ieși la plimbare. Pe la ora 5. d. m. se servea mâncare cafea cu lapte. Cine era ieșit la soare servea friptură, legume, compot și prăjitură. După cină, cei care nu erau ieșiți în oraș (la teatru ș. a.) jucau cărți sau povesteau etc. Legile s pitalului, în cazul

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

nostru, nu se respectau cu rigoare. La început, la masă se primea pâine sau franzelă de grâu, iar din februarie 1915 se dădea pâine de mălai. Așa era în toată țara.

Odată, după cină, câțiva ofițeri, atât din salonul nostru, cât și din alte saloane vecine, petreceau la masă cu vin, jucau cărți sau domino. De multe ori se întâmpla ca spitalele să fie vizitate de câte o comisie de control pentru a se convinge dacă răniții și bolnavii sunt în spital peste noapte și ce fac? Din societatea de la masă făcea parte și Peiszl, un locotenent care nu poate umbla pe picioare, suferind de isias. La masă îl aduceau două ordonanțe sprijinindu-l de subsuori. După regulile spitalului, după ora 9 seara, trebuia să fie cu toții în pat, iar acum era către miezul nopții. Noi, cei care nu puteam umbla, ascultam din pat poveștile celorlalți de la masă și-i priveam cum petrec, cum se joacă domino sau cărți etc. Deodată intră pe ușă un medicinist tânăr care făcea serviciul de gardă de noapte și anunță speriat că vine comisia zburătoare (așa-i spuneam comisiei de control inopinat). În câteva clipe, cei de la masă dispărură și, fiind în ținută de spital, se așezară în pat sau plecară în saloanele lor, numai bietul locotenent Peiszl rămase singur la masa plină cu sticle de băutură, cu cărți de joc și domino. El nu se putea mișca, iar ordonanțele, fiind târziu, dormeau pe undeva. Sta bietul resemnat și aștepta „concluziile” comisiei ce trebuia să intre în salon dintr-o clipă în alta. Însă, spre norocul lui, că în salonul nostru nu a intrat comisia. După emoțiile prin care a trecut, au venit ordonanțele și l-au ajutat să meargă la culcare cu „fața curată”.

În acest spital am petrecut sărbătorile de iarnă ale Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei, precum și Sfintele Paști. La Crăciun am făcut un pom de crăciun, iar la Paștile noastre m-a vizitat Bugnariu – funcționar la poșta din Pesta – împreună cu două fete ale lui, care mi-au adus ouă roșii. Bugnariu îmi era cunoscut de la Năsăud, de când eram elevi la liceul de acolo. El mă vizita din când în când, lucru ce mă bucura. La fel eram vizitat de Alexandru Ureche cu doamna sa, la fel funcționar de poștă. Acesta mi-a fost coleg la Năsăud și eram buni prieteni. Prin vizitele acestora, mai aflam și eu câte o știre de care, prin rănire, scăpasem definitiv.

Stând în spital, am constatat că muzica face asupra suferințelor oamenilor o deosebită impresie. Era un copil cu numele de Polacsek, vreo 12 ani, care venea câteodată pe la noi și ne cânta cu vocea lui foarte plăcută și melodioasă. Noi îl răsplăteam, în schimb, cu bomboane, prăjituri și portocale, când erau. Doamna Sagly, care făcea uneori în mod voluntar serviciul de inspecție ca soră medicală (de caritate) și știind că are o voce foarte plăcută, o rugam să ne cânte. Astfel, la rugămintea mai multora dintre noi, într-o seară ne-a cântat extraordinar de frumos, ceea ce a făcut să fim impresionați puternic. Altădată, într-o duminică, fiind timpul frumos după prânz, toți erau ieșiți pe afară la plimbare prin oraș. În salon eram singur și stăteam neputincios pe pat. Din pavilionul vecin se auzea un cântec interpretat la vioară de cineva. Tonurile melodioase se auzeau foarte bine prin fereastra deschisă. Melodia, care atunci era la modă, deși nu-mi era cunoscută, dar fiind executată frumos și cu simț artistic m-a impresionat adânc, până la lacrimi. Odată se auzea dintr-un salon vecin un cântec cunoscut, „Vezi rândunelele se duc”, interpretat cu o voce plăcută de către o femeie de serviciu, româncă de pe la baia mare, care încă m-a impresionat foarte mult.

Careva a adus un gramofon în salonul nostru sau mai bine-zis enfon, la a cărui sunete ne delectam în multe zile. Era între noi un locotenent jidan, Lenkei Emil, care, deși nu era bolnav, dar fiindu-i frică de front și-a aranjat cu o spitalizare. Nevasta lui încă era prin Pesta și, astfel, mai mult stătea pe acasă, la spital venind numai pe la 10-11 noaptea pentru culcare. Noi făceam de multe ori haz de boala lui. Într-o seară, înainte de a se prezenta în sa-

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

Ion Lenke, lui Tomaschek Karoly, locotenent la sapeuri și inginer în civilie, îi venise ideea că ar putea să-l păcălească pe jidan cu onfonul. Astfel, că după cunoștințele lui de inginer, legară la enfon o ață de care dacă trăgeai se pornea și cânta. Toto trăgând de ață îl și oprea. După această meșterea, a pus enfonul în patul lui Lenke. Când a venit la culcare, văzând că noi toți dormim și nu are cu cine să povestească, cum făcea în alte seri, s-a culcat. Imediat, după ce a adormit, a tras de ață Tomaschek și enfonul a început să cânte la capul lui Lenke care s-a trezit speriat, în care timp enfonul a fost oprit prin trasul celui alt capăt al aței. Noi tăceam chitic și ne prefăceam că dormim. Lenke, crezând că a visat, s-a culcat și el. când a adormit, iar a tras de ață Tomaschek și s-a oprit enfonul. Iarăși a sărit Lenke speriat și a început să întrebe ce se întâmplă, la care primește replica unui alt ofițer jidan în sensul că să nu facă gălăgie că este la spital unde e nevoie de liniște sau să nu se interneze la balamuc. Noi nu am mai rezistat și ne-am pornit la răs. Surorile de serviciu, auzind gălăgie, au venit în salonul nostru și aflând despre ce este vorba, au răs împreună cu noi, a răs și Lenke.

Pentru mângâierea sufletească a răniților și a bolnavilor din spital, era și un preot catolic care ne vizita uneori, încercând să aducă fiecăruia liniștea necesară prin împăcarea cu Dumnezeu. Acesta servea la capela din cadrul spitalului unde oficia serviciul religios ca preot. Tot în cadrul spitalului erau câteva camere în care locuiau un grup de călugărițe. acestea răspundeau și de latura culinară a spitalului, unde totul era organizat minunat spre lauda lor.

Înainte de Paști a venit la mine un preot român și m-a întrebat dacă doresc și accept să mă mărturisesc. Nu i-am dat nici un fel de răspuns fiindcă, de felul cum s-a prezentat, nu mi făcea impresie bună. S-a mărturisit Florea și încă o ordonanță a unui ofițer bolnav. După paști, vizitându-mă Ureche Alexandru și, prin el, interesându-mă de preotul în cauză, mi-a spus că îl cunoaște și că este preotul parohiei greco-catolice ungurești din Pesta. Era țănoș și trufaș. Deci, presimțirea mea asupra caracterului său, nu mă înșelase. La un preot român, modest, obidit și evlavios, m-aș fi mărturisit imediat, bucuros. Să mă ierte Dumnezeu, dar „popă român” pus în slujba episcopiei ungurești, înființată cu mișelie, nu-mi insufla evlavie ci interes și lașitate.

Odată ne-a vizitat arhiducesa Isabella, soția arhiducelui Frederic, comandantul general al armatei. În suita ei era groful Csekonics și groful Iosipovich. Pe fiecare ne întreba la ce trupă servim și ce rană avem ș. a., împărțindu-ne țigarete și câte o ilustrată cu chipul soțului ei. Între noi se afla și un avocat ungar din Kecsemet cu numele Dr. Furedi Imre, acumă cu gradul de locotenent rezervist, rănit și el. când arhiducesa a ajuns la patul lui Furedi îl întrebă, ca și pe noi, dar în nemțește. El îi răspunse că nu știe nemțește, la care ea îi replică în ungurește că „eu știu puțin ungurește, dar rău”. După plecarea arhiducesei, noi ne exprimarăm mirarea asupra faptului că un om cult, avocat, cum era posibil să nu știe câteva cuvinte în limba germană pe care o studiasse în liceu.

Printre cei care m-au vizitat în spitalul Crucii Roșii erau și fetele evreului Iancăl, fostul nostru vecin din Rodna care în timpul războiului se mutaseră la Pesta. Am fost vizitat și de Pamfil, feciorul Ilișchii Mureșan, tot din Rodna, care făcea parte din personalul angajat al „Pedagogiului” din vecinătatea spitalului. Fratele lui Florea, Alexandru (al diecuțului), subofițer la serviciul sanitar, încă a trecut în vizită pe la mine, fiind în drum spre Rodna unde mergea în concediu. Aveam aici și un fost camarad de pe timpul când eram voluntar (stagiu militar) la Cluj, Alexandru Bako – locotenent la gloatășii din Sătmar. El încă era rănit la un picior tot pe frontul sârbesc ca și mine. Venirăm împreună din Belgrad până aici fără să fi ști-

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

ut unul de altul. În spitalul din belgrad l-am văzut, dar având lăsată barbă mare, stufoasă, nu-l puteam recunoaște. Aici în spital, aflându-mi numele pe niște liste și putând umbla cu cârje, m-a vizitat, apoi ne-am întâlnit mai des.

De la început erau aduși mulți răniți de la frontul rusesc, dintre care, o bună parte, aveau picioarele degerate și toți aveau păduchi. Aici, la spital, erau răniți aduși de la toate trupele și fronturile. În salon, cu mine, au stat diferite perioade următorii răniți: Kebler Ede – sublocotenent, Cavalier Rotkugel – stegar (la husari), Siklodi – sublocotenent la husarii croați, Kosatzki – locotenent neamț din Austria ș. a. Printre cei care ne vizitau și am făcut cunoștință aici sunt: doamna Lowe – o româncă ce nu mai știa românește. Era nepoata fostului episcop Alexi. În urma unui accident, doamna a fost internată într-un sanatoriu din Pesta unde a murit în scurt timp, bietul Lowe rămânând văduv și rănit grav. Pe Lowe îl vizitau des la spital două surori foarte drăguțe, domnișoarele M. și S., fetele directorului firmei „Tonet”. Doamna Kobler – învățătoare în Pesta – încă își vizita bărbatul des împreună cu o fetiță. aici am făcut cunoștință cu pictorul Kolber Deszo, fost discipol a lui Letz, acuma locotenent la același regiment cu mine. El venise bolnav de la frontul rusesc. Pe el îl vizitau mereu doamna sa cu fata, precum și alte rudeni. Mai târziu, prin aprilie, într-o zi frumoasă și călduroasă de primăvară, i-am făcut o vizită acasă, în Buda, unde avea o vilă proprietate. Eu doream să pot ajunge la vreun spital din Nagyszombat pentru a fi aproape de familie, dar nu am reușit. În schimb, în luna aprilie 1915, am fost trimis la băile de la Postyen.

Îmi luai rămas bun de la personalul spitalului, medici, surori și de la alții și plecai împreună cu Bako către Postyen, după ce mai întâi am trecut pe la comandantul militar de husari din Pesta unde îmi luai adio de la Dr. Frates Imre, medic maior și de la fiul său, Bandi – voluntar la husari, cunoscuți din spitalul Crucii Roșii unde, bandi, a fost tratat de un morb intern.

În 30 aprilie am plecat din gara de vest din Pesta către Postyen împreună cu Bako, cu Florea și cu Ion Suta, ordonanța lui Bako.

La băile din Postyen

Sosirăm în Postyen noaptea unde am aflat cvartirul pregătit dinainte la „Hotel Royal”, etajul I fiindu-ne pusă la dispoziție o cameră cu două paturi pe care le-am ocupat eu și Bako. A doua zi după sosire, ne-am prezentat la direcțiunea băilor unde fiecare pacient era împărțit la câte un medic. Medicul meu era Dr. fodor Kalman, deputat dietal și consilier sanitar, membru în direcțiunea băilor ș. a., un bătrân plăcut la înfățișare și cu maniere fine. După ce m-a vizitat mi-a prescris băi în bazin și împachetări ușoare.

Băile de la Postyen le cunoșteam încă dinainte fiindcă, înainte de război, am făcut o excursie în aceste locuri venind din Nagyszombat cu Tit Ciot ce era funcționar acolo. Am observat că în câțiva ani se schimbară multe. S-au ridicat edificii noi, printre care și hotelul „Royal” unde erau acuma cazați. programul, aici la băi, era următorul: în jurul orei 8 era deșteptarea, mă îmbrăcam, dejunam cafea cu lapte și plecam la baie. Drumul până la baie îl făceam mergând într-un căruț cu două roți (un fel de cupeu mic cu un loc de șezut, prevăzut cu o ușă și un geam mic) ce era tras destul de repede de câte o fată sau două venite din sat cărora le plăteam o coroană. Drumul trecea peste podul de fier care ducea peste Vega (Vag) pe insulă unde se aflau izvoare de apă caldă și băi de renume european. Aici făceam baia în

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

Bazinul de apă minerală caldă. Bazinul era rotund, prevăzut cu scaune de piatră pe care, dacă mă așezam, apa îmi ajungea până la grumaz. Apa e de culoare albastră-verzuie și scoate la suprafață scame de pucioasă ce se află în conținutul ei. După ieșirea din baie stăteam lungit în cabină pe un fel de pat învelit câteva minute cu pături sub care transpiram bine, deoarece transpiratul producea vindecarea. Feciorii (ordonanțele) ajutau la împachetat-despachetat, făceau masaj ș. a. Florea era mereu cu mine și se ocupa de aceste lucruri. De la baie mergeam iar la hotel tot cu trăsura închisă, fiindcă eram transpirat și pe lângă apa Vagului era mereu curent. Cât timp eram la baie, camerista făcea ordine în camera de la hotel. La etaj urcam cu liftul manipulat de un turc din Africa „Signor Ali”, supus italian. Până la prânz (ora 12) mă odihneam în cameră, apoi coboram, tot cu liftul, la sala de mese a hotelului unde mâncam cei peste 100 de ofițeri veniți aici la tratament. După prânz mă odihneam iară în cameră vreo două ore apoi, dacă era timp frumos ieșeam afară în parc sau mergeam la plimbare pe malul apei Vagului, mă așezam pe o bancă la soare și ascultam muzica lui Preskopf, care cânta în chioșcul din parc. Când nu ieșeam afară, ascultam muzică în cameră unde se auzea foarte bine prin ferestrele ce erau deschise. Seara serveam cina tot în sala de mese a hotelului. La prânz și la cină ne cânta muzica țigănească a lui Galbavy.

La început făceam baie în bazinul descris mai sus, iar mai târziu într-un bazin cu apă nămolosă care, fiind prea tari pentru mine, la recomandarea medicului mi-au fost schimbate, trecând iară la primele dar cu procedură schimbată privind împachetarea nămolului. Aceasta îmi era cura (tratamentul) la început în fiecare zi, mai târziu, joia și duminica făceam pauză. În timpul din urmă, câteva săptămâni, făceam și gimnastică specială cu piciorul în sala prevăzută cu aparate adecvate acestui scop, sistem Zandler. Sala „Zandler” era în edificiul nou al băilor (stațiunii) „Irma” din palatul „termie” care era aranjat cu mult lux.

Nevestei i-am scris înainte, din spital, că vin la băile Postyen, așa că la câteva zile după sosire m-a vizitat împreună cu Irți, Dori și Pubi. Pe Dori și pe Pubi nu-i văzusem de la mobilizare, deci de 10 luni. Dori nu se schimbă, era doar mai înaltă. Pubi încă a crescut și era mult mai vioi ca înainte. La masă, pe Pubi îl interesa muzica țiganilor și încerca să meargă să-i asculte ori să-i vadă mai îndeaproape.. după servirea mesei, Dori îmi aduse cărțile care erau rezemate de perete. În parcul băilor, copiilor le plăcură păunii de pe insulă. Cât am stat la băi, în Postyen, nevasta m-a vizitat de mai multe ori. Pe Florea încă îl trimiteam acasă uneori, fiindcă de aici nu era prea departe. Mai mult de patru luni, cât am stat eu aici la băi, m-am întâlnit cu mulți cunoscuți și am făcut cunoștințe noi. Printre cunoștințele vechi era Îmbăruș și Bohățel din Sibiu, ofițeri rezerviști și ei, veniți aici la tratament, la fel era și căpitanul Monda. Am cunoscut pe Dr. Ioan Jurcă – medic locotenent și cu doamna Jurcă, născută Comșa, împreună cu tata doctorului. Era o familie de români vrednici din Făgăraș. Tot aici l-am cunoscut pe locotenentul Stoica și surorile sale din Sibiu, pe stegarii Vesa și Filip, preotul militar Lengyel, căpitanul Turturean din Bucovina și pe căpitanul Todoruș. Am făcut cunoștință și cu persoane civile venite la tratament ca M. Goldiș - redactorul ziarului „Românul”, cu doamna lui și cu d-l Pavel – funcționar, fost funcționar la comitat, acuma pensionat, de loc din Oradea mare, venit la tratament împreună cu soția.

După ce m-am refăcut și eram apt de a face mișcare, i-am întâlnit la cură pe sublocotenentul Peisl, pe voluntarul Gruber, locotenentul Tynskay, pe care-i cunoșteam de la Crucea Roșie din Pesta. Aproape tot timpul cât am stat aici, comandantul militar al stațiunii era colonelul Silviu Herbay. În timpul sezonului de vară, aici la băi, s-au aranjat de mai multe

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

ori petreceri cu tombolă, joc de confetti, teatru, concerte ș. a. În cadrul stațiunii era și cinematograful la care mai mergeam uneori. Odată am mers într-o mică excursie, fiind transportat cu cupeul ce mă ducea la băi, până în satul vecin Banca, împreună cu locotenentul Stroia cu surorile sale, cu locotenentul Bohățel, cu stegarul Filip și alții, unde am jucat popice și ne-am petrecut bine până către seară. În localul de la subsolul hotelului „Royal”, numit „Tunel”, încă se putea petrece bine seara. Era vin bun, șampanie, muzică. Se spunea că aici se puteau vindeca ofițerii minunat. Unul din ofițeri umbla cu mare greutate în două cârje, ca să uite de neceaz, a venit și el la „Tunel”. Aici s-a încins o petrecere minunată până către miezul nopții la care se antrenase și ofițerul neputincios. Sosind vremea închiderii localului, deși cheful era la culme, lumea trebuia să plece și, împreună cu ei, ofițerul șchiop. Acesta a ieșit cu toată trupa și numai după ce a ajuns la cameră și-a dat seama că uitase cârjele la restaurant. Deci, în mod miraculos, se vindecase... datorită chefului din „Tunel”. A doua zi se vorbea peste tot de această vindecare, nu cu apă minerală și cu nămol, ci cu vin și șampanie. Desigur că ofițerul în cauză a fost trimis imediat „vindecat” la trupă de unde venise.

După o astfel de petrecere din „Tunel”, ori poate din alt loc, venind odată noaptea târziu stegarul Vesa, ceea ce-i stătea în obicei, nu putea să urce cu liftul la etajul III, unde era camera, fiindcă turcul Ali era plecat la culcare. A intrat în nlift și, cu chiu cu vai, a reușit să-l pornească. A urcat până între etajele II și III și liftul s-a oprit. A încercat să-l pună în mișcare, dar fără succes. La 7 dimineața, când a venit liftierul Ali la serviciu, a adus liftul la parter și deschizând ușa, spre surprinderea lui înăuntru dormea stegarul Vesa ca un prunc. În cameră cu Vesa mai era un camarad cu care, deși stăteau împreună de vreo patru săptămâni, dar încă nu se cunoșteau. Fiecare venea pe-acasă destul de rar și, mai ales, în timpul nopții nereușind să-și vadă unul altuia cinstita față. Odată venind Vesa la cameră, după miezul nopții, se culcă în unul din paturi. Trezindu-se într-un timp vede cineva culcat în celălalt pat și-l întreabă cine este? Cel ce dormea se trezește și pune aceeași întrebare: cine ești? În felul acesta au reușit, după atâta timp, să se cunoască, mai ales că era pentru prima dată când s-au întâlnit în același timp la camera în care erau cazați împreună.

La tratament am făcut vreo 60 de băi care erau suficiente în cazul meu, conform prescripției medicului curant. La sfatul acestuia, am cerut un concediu de trei săptămâni de la comandantul militar al băilor – colonelul Silviu Herbay. Cu toate că aveam atestat de la medic, conform ordinelor primite, nu-mi putea da concediu mai mult de trei zile. Concediul de trei săptămâni se aproba numai de la comanda districtului militar al honvezilor din Cluj de care aparținea unitatea mea. Fiind nerăbdător să aștept până vor fi îndeplinite formalitățile, corespondența, apoi cuprins de dorul de familie, am acceptat să plec pentru trei zile acasă la Nagyszombat. Pe fetița mea cea mică, Miți, nu o văzusem de un an de zile. Când am plecat la mobilizare era în fașă, iar acuma o aflam mergând în picioare, vorbind și era tare drăguță. Cele trei zile au trecut foarte repede.

Abia am sosit la Postyen și m-am prezentat la vizita medicală care se ținea aici în fiecare lună. Erau două comisii. Una pentru armata comună, Landwehr și ofițerii de-ai „Legiunii polone” de care erau destul pe aici, care comisie avea ca președinte pe comandantul militar al băilor – colonelul Silviu Herbay, iar ca medic pe vicecolonelul Dr. Doleschall din Nagyszombat. Honvezii și glotașii din Ungaria se prezentau altei comisii care avea ca președinte un colonel honved din Trencsin. Comisiunile acestea stabileau dacă cei ce au urmat cura sunt vindecați sau nu. Cei vindecați erau trimiși la trupă, iar ceilalți rămâneau

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

la tratament în continuare sau, în unele cazuri, îi trimiteau la supravizită ori poate la un astfel de tratament. Văzându-mă medicul meu, Dr. Fodor, și pe mine la vizită se miră că mă aflam acolo căci el mă știa acasă. După ce i-am povestit că în loc de trei săptămâni am primit numai trei zile, a dus tratative cu președintele comisiei și, împreună, au decis emițând o hotărâre și mă trimiseră acasă unde trebuia să aștept până voi fi chemat la supravizită. În felul acesta mi-am luat adio de la cunoscuți și de la medicul meu. M-am prezentat la comanda militară de unde am primit „Marșruta” (foaia de drum), iar Florea a împachetat ce mai aveam la mine și am plecat împreună la Nagyszombat pe timp nelimitat, după ce am petrecut la băile de aici mai mult de patru luni de zile.

Acasă la familie

Era în 12 septembrie 1915. Nu știam câtă vreme îmi va fi îngăduit să stau la un loc cu familia, dar mă simțeam bine între ai mei. Copiii erau bine și veseli. Miți (Maria) s-a împrietenit mai greu cu mine, fiindcă pentru ea eram un necunoscut, un străin. Pe Dori și Pubi i-am învățat din nou rugăciunile, iar lui Florea îi pretindeam să vorbească cu copiii numai românește, ca să învețe bine limba căci, de când lipseam de acasă, uitară mult. Mi-am făcut în scris înștiințările de lipsă (necesare) la comanda militară din localitate și comandai trupei mele de la Dej și, prima am trimis-o prin Florea, iar a doua prin poștă. Mi-am vizitat colegii și colegele, apoi pe președintele senatului școlar, primarul orașului, iar la o ședință a senatului, al cărui membru eram și eu, am declarat că în măsura în care mi-ar permite starea sanitară și dacă m-ar lăsa autoritățile militare aș fi aplicat (învoit) să intru în funcțiune (activitate). Senatul școlar, fiindcă se îngrijea dinainte de un suplinitor în locul meu, apoi luând în considerare starea mea de moment – fiindcă umblam tot cu două bote lungi, nu a primit efortul (solicitarea) meu, lăsându-mă să mă odihnesc încă o bucată de timp pentru a mă reface.

În felul acesta nu mi-am luat serviciul la școală, rămânând acasă de unde ieșeam foarte rar din cauză că nu mă puteam deplasa decât cu mare greutate. La ședințele senatului școlar, cu tot greul, mă duceam cu regularitate, așteptând mereu să fiu chemat la supravizită, ceea ce nu s-a întâmplat așa curând. Treceau zilele una după alta, fără să fiu chemat, iar de la miliție primeam în fiecare lună plata (solda) și, în felul acesta, credeam că mă vor fi lăsat uitat pe mai multă vreme. În acest timp am învățat să leg (compactez) cărți. eram compactor adevărat și mi-am legat toate cărțile aflate acasă necompactate. Am mai pictat două alegorii în acuarelă și câteva portrete în pastel (Irci, Aranka, Dori, Pubi, Gusti Derfler, Marta Kiss). În timpul acesta Irci, fata vitregă mai mare, a primit post de învățătoare suplinitoare în comuna Cifer, în locul învățătorului plecat pe front. Florea mergea de multe ori în vizită la Irci cu mâncare și îi făcea curățenie prin camera unde locuia, îi tăia lemne ș. a. Ea încă vedea des în vizită acasă, în special duminica. Umblând așa s-a răcit fiind nevoie ca să stea la pat câțeva vreme. Ba fiindcă în Cifer, în urma dispozițiunii contesei Zichy, femele se ocupau peste măsură cu lucrul de mână – industria de casă – brodat, cusut ș. a., care le aduceau venituri frumoase. Această ocupație unilaterală le pune pe femei să facă puțină mișcare în aer liber, în soare, din care cauză multe erau bolnave de tuberculoză. Irci încă se temea de această boală, temere care nu s-a adevărit fiindcă răceala de care a suferit s-a vindecat în scurt timp.

Cât am stat, pe front, trupa din care făceam parte, a dus luptele cele mai grele. Ajuns

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

acasă, greutățile începeau să se accentueze, mai ales din cauza alimentelor care erau tot mai scumpe și se aflau mai greu. De multe ori, ouă nu se aflau deloc aici. Florea mergea de multe ori în satele vecine de unde mai reușea să facă rost de ouă. Florea, tot umblând prin oraș, se întâlnea de multe ori cu soldați români, de-ai noștri sau cu basarabeni, bucovineni, ce erau prizonieri. Printre prizonieri se aflau aici și din Serbia de pe la Timoc. Vorbind odată cu cineva românește pe stradă, îl aude un stegar de la dragoni pe nume Bujoreanu, în civilie medic veterinar din Bucovina. După ce au intrat în vorbă și înțelegând că suntem aproape compatrioți, Bujoreanu m-a vizitat acasă. Mai târziu, în altă zi, am fost vizitat de sublocotenentul George Barbu care luptase în legiunea română de prin Bucovina. Barbu, încă avea pe șapcă cocarda românească semnul distinctiv al legiunii. Bujoreanu era în spitalul militar de aici, aproape de noi – peste drum, iar Barbu în „Kloster” (casa de alienați militari). Tot în această casă era internat și Octavian Neagoș, funcționar la banca din Sibiu. După ce se restabili, a venit în vizită la mine. Mai târziu m-a vizitat împreună cu doamna care venise la el, astfel, fiind mai mulți, aveam deja societate românească în toată regula. De multe ori ieșeam la plimbare și petreceam împreună, în limita posibilităților. Aici era și un căpitan activ, acuma invalid, pe nume Medincea, de pe la Lugoj, cu care încă ne întâlneam destul de des. În timpul acesta a fost numit ca director al spitalului de aici medicul român dr. Aurel Căndea, om tânăr și priceput. Mulți dintre medicii mai bătrâni din localitate îl invidiau pentru această funcție acordată. În această perioadă, cumnatul Lazar Domide, bărbatul surorii mele Ileana, venind de la Rodna din concediu, încă m-a vizitat în trecere spre Polonia. Mergea la Brest-Litovsk unde era soldat la tren împreună cu un camarad, la fel român de la Monor. Lui Pubi îi plăceau mai cu seamă pintenii și sabia purtată de Lazar.

Într-o seară ne pomenim vizitați de Leon Moldovan, fost învățător din Rodna. El venea din Postylen la Dr. Deleschall să-i constate boala de nervi pe care, în realitate, nu o avea, ci încerca să-i îmbete pe oameni și pe medici de cap pentru a-și prelungi zilele. Dr. Deleschall însă nu i-a constatat nici o boală și astfel că Leon a fost nevoit să se ducă la cadru (comandament).

Pe la sfârșitul lui august 1916, România declară război monarhiei noastre și intră în Ardeal. Mulți dintre secuii refugiați au ajuns până aici. În această situație, prin 10 septembrie, am primit prin jandarmeria din localitate telegramă de la cadrul meu (comandamentul militar), care acum era la Tășnad, să mă prezint imediat acolo la trupă. M-am dus la comanda militară din localitate de unde s-a telegrafiat oficios cadrului meu că fiind bolnav cu piciorul nun pot pleca la drum așa lung. La câteva zile, iar am primit telegramă prin care mi se cerea atestat medical pentru a mă supune la supravizită. Îmi dădeam eu cu socoteala că trebuie să fie ceva în neregulă, fiindcă pe luna septembrie nu-mi trimiseră plata, iar pe Florea, încă mai dinainte, îl chemară la cadru. Astfel că m-am prezentat la medicul Dr. Deleschall, ca fiind cel mai mare medic militar din localitate. Acesta îmi spuse că în zadar mi-ar da atesta fiindcă nu va fi luat în considerare pentru că el nu este medic la honvezi și va trebui să mă prezint la cadru unde eram chemat. În acest caz am plecat la Pojoni unde era medic honvezesc la care m-am prezentat. Era medicul militar Dr. Schlringer al regimentului 13 de honvezi din Pojoni. M-a consultat, în care bază mi-a eliberat atestatul necesar pe care l-am trimis la cadru prin poștă. Din Pojoni m-am reîntors acasă în Nagyszombat unde mi-am pus toate lucrurile la rând. Am scos marșrută de la comanda militară prin maiorul Kostyal. Îmi dădură un soldat glotaș ca însoțitor pe drum, adică m-am pregătit serios de plecare fiindcă am mai primit o telegramă fulger prin care mi se cerea să

„ZIAR DE RĂZBOI – 1914-1918”

mă prezint urgent la cadru. După cum s-a văzut, le era foarte degrabă. A doua zi am plecat spre Salonta Mare unde era acuma cadrul meu, căci după intrarea României în Ardeal, cadrul honvezesc se retrase din Dej, prima dată la Zalău, apoi la Tășnad și de-acolo la Salonta Mare. Am plecat cu speranța că iarăși vei veni îndărăt fiindcă nu mă simțeam în stare să pot face ceva treabă pe la miliție (în spatele frontului). Picioarul încă mă durea și umblam tot cu două bote. Până la gară mă însoțiră Neagoș cu Barbu – împreună cu doamnele lor.

(va urma)

EMIL REBREANU ȘI NĂSĂUDUL ÎN ANUL 1916

ICU CRĂCIUN

În numărul 162 al *Gazetei Transilvaniei* din 29 iulie (11 august pe stil nou) 1916, pagina 2, există un articol interesant și emoționant, intitulat *Scrisoare de pe Valea Someșului*, semnat cu pseudonimul *Călător*. Zicem că scrierea aceasta merită atenția istoricului din mai multe motive. *Călătorul* ajunge cu trenul în Năsăud în timpul Primului Război Mondial (1916) și schițează în câteva fraze viața culturală a orașului, amintind numele câtorva personalități care viețuiau aici: vicarul Alexandru Haliță, fratele celebrului Solomon Haliță, originari din Sângeorz-Băi (pentru amănunte vezi cartea lui Alexandru Dărăban *Solomon Haliță. Un om al epocii sale*, din 2015, Editura Mega, Cluj-Napoca), filologul Nicolae Drăganu, din Zagra, membru corespondent al Academiei Române la acea dată, profesorul Corneliu I. Sânjoanu, originar din Maieru, traducătorul operelor complete ale lui Jules Verne (pentru

amănunte vezi antologia *Autori măiereni*, de Icu Crăciun și Iacob Naroș, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015, pp. 474-475), profesorul Vasile Bichigean, „cu bogata și frumoasa sa bibliotecă”, primul traducător din greaca veche a *Republicii* lui Platon. Autorul articolului a mai vizitat apoi pe poeta Virginia Grivase, a cărei viață s-a intersectat cu cea a lui Liviu Rebreanu, d-ra Greavu, dar și... pe prietenul său, „locotenentul de artilerie Emil Rebreanu, distins cu medalia de argint pentru vitejie”. Amintim că Emil, prototipul lui Apostol Bologa din *Pădurea spânzuraților*, tocmai se întorsese de pe front într-o permisie de câteva zile în mijlocul familiei. Aici, *Călătorul* a reîntâlnit-o pe prietena sa, Livia Rebreanu, poetă cunoscută „dela societatea *Petru Maior*”, originară din Maieru (pentru amănunte vezi antologia *Autori măiereni*, de Icu Crăciun și Iacob Naroș, ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015, paginile 284-286) și pe sora Lievei, Miți Rebreanu, „a căreia înfățișare e o estetică vie”. Același *Călător* adaugă faptul că Livia Rebreanu este cea care a dus la gară „steaguri tricolore românești pe cari era scris: *la revedere și voi vă luptați, iar noi ne închinăm*”; în aer plutea cel mai mare eveniment din istoria României: UNIREA MARE.

La întoarcere, spre Cluj, autorul articolului menționează: „Pretinul Emil Rebreanu mă însoțește până la Beclean de unde ne despărțim”. Din păcate, cei doi nu se vor mai reîntâlni; în anul următor, măiereanul Emil Rebreanu va fi spânzurat în 1917, ca urmare a sentinței Tribunalului Militar, semnată de generalul Karg, pentru vina de a refuza să tragă în frații săi români și încercare de trecere de partea armatei române. Menționăm că în anul 1917, din familia Rebreanu au murit și: Virgil (1897-1917), născut în Maieru, și Sever (1904-1917), născut în Năsăud. Mai la vale vă prezentăm articolul cu pricina în ortografia vremii:

ICU CRĂCIUN

„Scrisoare de pe Valea Someșului.

Pe valea Someșului. – în Năsăud.

- La poeta Livia Rebreanu. –

Cătră casă

O călătorie pe Valea Someșului nu e nici monotonă și nici prea bogată în priveliști de frumusețe extraordinară. Totuși Someșul își are poezia sa. Malurile lui ascund ici colo câte un tablou ce te recreiază pe-o clipă, cum treci destul de încet cu trenul ce duce călători puțini dintre cari majoritatea sunt jidani cu un aspect prea puțin estetic dacă nu respingător. În depărtare se pierd sate învăluite în o liniște resemnată și duioasă. Nimic din cele ce-se petrec nu-ți face impresia că ai călători în apropierea câmpului de războiu. Lumea se obcinui, se vede, să aibă încredere deplină în vitejia celor cari apără granița și să privească cu mai multă încredere în viitor la cele ce se vor întâmpla. Am în mână nuvelele lui Slavici și tocmai sfârșesc ultima pagină din *O viață perdută* când ni se spune că suntem la Năsăud.

Închid cartea și mă cobor. La gară întâlnesc un prietin, cu care trec prin Năsăud, ca după câteva minute să ajung la hotelul *Rahova* unde îmi iau cvartir. Năsăudul are aspect de sat. Gimnaziul nou impunător precum și biserica frumoasă cu cele două turnuri sunt principalele edificii. Că în Năsăud pulzează o viață românească, e mai presus de orice îndoială. Sunt în Năsăud oameni binecunoscuți întregii obște românești, profesori distinși și harnici, cari te primesc cu multă afabilitate; e destul să amintesc pe Rev. Domn vicar Haliță, pe dnul N. Drăganu membru corespondent al Academiei și distinsul nostru filolog, pe profesorii Sanjoan, care-mi aminti că a tradus pe Jules Verne întreg și că deja s'a și pus în legătură cu un editor, pe profesorul Bichigeanu a cărui locuință e o bogată și frumoasă bibliotecă românească. Amintesc apoi pe dș. Virginia Grivase care scrisese delicate versuri mai anii trecuți, pe entuziastele și entuziaștii domni și d-șoare: Haliță d-șoara Greavu, d-nii Bancu și Linu și pe locotenentul de artilerie Emil Rebreanu distins cu medalia mare de argint pentru vitejie.

Dragostea și afabilitatea lor te surprind și petrecerea în societatea lor îți cauzează multe clipe foarte plăcute.

S'ar fi putut oare ca trecând prin Năsăud să nu mă abat pe la poeta Livia Rebreanu, de care mă leagă o veche prietenie și cunoștință atât de plăcută încă dela societatea *Petru Maior*. Și s'ar fi putut să mă simt, bine în societatea acestui suflet distins, care a cauzat atâtea clipe de adevărată elevare artistică tuturor celor care i-au cetit versurile de-atâta delicateță curată, de-atâta duioșie fermecătoare, de-atâta sonoritate și muzică, dacă mai adaugi că faci cunoștința dșoarei Miți Rebreanu, sora poetei, a cărei înfățișare e o estetică vie.

Despre poeta Livia Rebreanu ar trebui să spui multe. Las de astă dată aprecierea versurilor pentru cei ce au chemare pentru acest lucru si-mi iau voie să descriu în câteva cuvinte un moment din viața poetei.

Se vestise în întreaga țară mobilizarea generală. Grăbiau din toate părțile țării flăcării chipeși și voinici sub steaguri. Valea Someșului încă își trimise tributul de datorie cătră patrie și tron.

În acest timp în casa smerită unde locuiește un suflet, mânilor lucrau cu zor. Și ntr'o dimineață lumea a fost surprinsă de ceva deosebit de înălțător și înduioșător. O d-șoară duse la gară steaguri treicolore românești pe cari era scris: *la revedere și voi vă luptați iar noi ne în-*

 EMIL REBREANU ȘI NĂSĂUDUL ÎN ANUL 1916

---

chinăm. Fapt care a pătruns pe toți cari fuseseră la gară. Câte lacrimi de emoție nu au putut fi atunci, când trenul ducea flăcăi voinici cari strângeau cu putere steagul care a fâlfâit din fereastra trenurilor pe întreagă Valea Someșului. D-șoara, care a îndeplinit această idee atât de emoționată, este aceea pe care lumea o cunoaște și admiră pentru poeziile frumoase ce apar sub-scrise: Livia Rebreanu.

Cred că e un moment *vrednic de-a fi știut* de obștea românească. De aceea l'am însemnat aici.

Când te simți bine zilele trec prea cu grabă. Așa mi-a trecut și mie. A trebuit deci să zic bun rămas celor cari m'au primit cu atâta afabilitate și dragoste și să plec dela Năsăud cu amintiri atât de plăcute.

Pretinul Emil Rebreanu mă însoțește până la Beclean de unde ne despărțim. Îi urez înainte de toate un sincer *la revedere*.

Eu plec cătră Cluj, iar el va pleca azi, mâne din nou la front! De acasă îi urez încă odată și din inimă: *la revedere*.

Călător"

Monumentul ridicat pe mormântul Locotenentului ardelean Emil Rebreanu, de către Soc. „Mormintele Eroilor“.

Generalfeldmarschall von Hindenburg auf dem nordöstlichen Kriegsschauplatz

1916, decembrie, 22 - Generalul - Feldmareșal Hindenburg, care trece în revistă o unitate militară pe frontul de nord

26. XII .1916,

Câmpul de luptă.

Iubite Domnule.

Cu mare bucurie binevoiescu al Dumitale îndepărtat cunoscut A. Sohorca, până la moment mă aflu bine, sunt sănătos, asemenea vă poftesc la toți și timpul e rece, omăt puțin, suntem mai mulți de la noi.

Rămân de bine și vă poftesc sărbători fericite.

Adresată de Sohorca Alexandru din Regimentul 63 Infanterie Bistrița, domnului Marcu Ioan, din Sângeorz-Băi.

(Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond *Învățător Ioan Marcu* – Aducem mulțumiri d-lui Imre-Károly Tar pentru fotografiile și pentru traducerea textelor de pe cărțile poștale)

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „JUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI

NASTASIA MATEIU

Din Sângeorz-Băi a luat al doilea Premiu Gopo din carieră pentru machiaj și coafură la cea de-a 14-a ediție a Galei Premiilor Gopo, cel mai important eveniment dedicat cinematografului din România.

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229